

Tábori Róbert:
A HAJDÚKIRÁLY

I. Királyi óraművész.

– Felsőleges uram, az előszoba telve van. Nagyon sok ember vár kihallgatásra.

– Nézd csak, Stefano, milyen pompás órát küldött florenci követem. Mutató lapja lazuli kőből van, és Fornezaro mester csiszolta ilyen remekre; mutatja a napokat, az órákat, a perceket, másodperceket, hónapokat és évszakokat, továbbá...

– Felsőleges uram, Mátyás herceg, fölséged öccse kihallgatást kér. A háború színhelyéről jön és jelentést akar tenni az ottani eseményekről.

– Sajnálom, jó Stefano, de most nem fogadhatom el, mert iderendeltem Fornezaro mestert, aki egy új óraszerkezetet fog nekem bemutatni.

– De felsőleges uram, a herceg azt mondja, hogy a dolog nagyon sürgős.

– Bolond beszéd, Stefano! Hogy mi sürgős és mi nem a világon, egészen a fölfogástól függ. A csigának sürgős, mikor egy hét alatt teszi meg azt az utat, amit a struccmadár egyetlen perc alatt befut. Bármilyen sürgősnek mondja is öcsém az ő dolgát, azért valamennyi jelenlevő óra közül egyetlen sem fogja siettetni járását, mutatója csak úgy hatvan perc alatt végzi körfutását a címlap körül.

– Felsőleges uram, ez az okoskodás jól állna bármely óraművesnek, de királyi ajakról mégis csak furcsán hangzik.

Rudolf király fölkacagott erre a megjegyzésre, de nyomban elkomolyodott és pillanatnyi hallgatás után így szólt:

– Király? Hát mondtam én, hogy király akarok lenni? Ki kérdezte véleményemet, mikor vállamra rakták ezt a nagy terhet? Irtózom a vértől s azt követelik tőlem, hogy csatába menjek és halálos ítéleteket írjak alá. Szeretem a magánosságot és folyton ostromolnak, hogy menjek az emberek közé, akik folyton engem akarnak ünnepelni. Jó fiú, ne kívánd magadnak soha, hogy az légy, ami én vagyok!

Sok keserűség volt a fejedelem szavaiban, de a fiatal apród nem figyelt rá, hanem csak az utolsó szavak érdekelték.

– Hej, ha én egyszer viselhetném a koronát! – kiáltott tüzesen –, csak egyszer lehetnék vezére egy nagy seregnek!

– Az leszel Stefano. Semmi kétség, hogy fejedelem lesz belőled!

A fiú elpirult és lesütött szemekkel válaszolt:

– Csak csúfoljon, felség, megérdemlem. Elragadt a hév és olyasmit kívántam, ami nem illett meg.

– Kit inkább, Stefano, mint téged? – szólott komoly hangon a király. – Meg van írva a csillagokban, hogy fejedelem lesz belőled. Semmi kétség, hogy koronát fogsz viselni. Én mondom ezt neked. Kiolvastam a csillagokból azt is, hogy te háromszor fogsz ellenem támadni.

– De felsőleges uram! – kiáltott megrémülve a fiatal apród, hanem a király nem engedte végig beszélni.

– Mondom, hogy úgy van megírva, fiam – szólott nyájasan és végigsimította fehér, csaknem átlátszó kezével az ifjú homlokát. – Nem teszek neked miatta szemrehányást. Hát tehetsz te róla? Hát tehetek én róla? A csillagok úgy akarják!... Más, bölcsebb fejedelem, aki ilyesmit olvasna ki belőlük, megcselekedné azt, hogy levágatná a fejedet, vagy valamely

úton-módon kipusztítana a világból, oh de én jól tudom, hogy az hiába volna. Én annál inkább jobban szeretlek, annál jobb vagyok hozzád.

A fiatalember letérdelt, fölemelte jobb kezét és ünnepi hangon így szólott:

– Esküszöm az égre...

Nem fejezhette be, mert a király hirtelen lefogta a kezét és dorgáló hangon rákiáltott:

– Elhallgatsz mindjárt? Hát esküszegő akarsz lenni mindenáron! Nem mondtam-e, hogy meg van írva a csillagokban s ki tehet a csillagok ellen?

Mély csend állott be. Rudolf király elandalodva nézett kis a magas boltíves ablakon és az előtte föltáruló gyönyörű csillagvilág elfeledtette vele még a ketyegő órákat is, melyekben legtöbb mulatságát találta.

Valóban, aki nem áhítja a világ mulandó dicsőségét, háborúban szerzett hírnevet, hanem megelégszik azzal, ha tudományos bűvárlatok közt töltheti életét, nem választhatott magának ennél jobb helyet. Magasan emelkedik Prága városa fölött a Vischrad, kanyargó ösvény illatárasztó fasor közt vezet föl csúcsára; odafenn a hegyen széles lapály, ezen gyönyörű kastély. Alig látszik ki a századéves fák közül, melyeknek koronája néha még az épületek fedele fölött is összecsapva, rájuk borul, mintha el akarná rejteni a világ elől. Mélyen alatta ezüst szalagként szeli ketté a rónát a Moldva folyam. Mindenfelé nyüzsgő élet, szorgalom és munka, csak ott van fent csend. Egy kis forrás cseveg, az egyetlen a hegyháton, de ez is olyan halkán, mint a jó gyermek, akit édesanyja figyelmeztet: csitt, csendesen Alszik mindnyájunk édes szülője, a természet, nem illik fölkelteni.

... Ilyen volt 400 év előtt Vischrad csúcsa s ilyen ma is 400 év után. Csillagos éjszakán álltam egyszer erkélyén és hallgattam fél füllel, amit az öreg várnagy felesége elmondott. Úgy ismerte a hegynek és a rajta álló kastélynak történetét, mintha örök idők óta élt volna ott. Valamennyi uralkodó közt, aki valaha ott élt, leginkább szerette Rudolfot.

– Jó ember volt – mondá. – De nem született fejedelemnek. Hogy is tudott volna kemény lenni, mikor egy madár szenvedése, egy bogár halála is könnyeket csalt a szemébe.

– Hát ismerte? – kérdeztem tőle tréfás hangon az öregasszonytól, ő pedig rám nézett mély tekintetével és így válaszolt:

– Még most is ismerem, mert mindennap látom műveiben. Jobbra az erkélytől az a nagy szoba volt műhelye, amelyben fűrt, faragott, kopácsolt és aranyat akart csinálni. Messze földről jöttek szerencsevadászok és visszaéltek az ő jóságával, az ő könnyen hívőségével. Mert ez az okos király olyan volt, mint a gyermek, aki minden babonában hisz. Tartott magának egy udvari csillagjóst, aki a jövőndőt olvasta a csillagokból, mert a király a jelennel nem törődött.

Lázadás, vallási villongás töltötte be országait, testvérei harcra keltek ellene és egymás ellen, míg végre elvesztette a könnyenhívó minden hitét és nem engedett embert maga elé.

Az öreg nő megfogta kezemet, az erkélyről bevitt a szomszéd szobába, ahol három fal tele volt aggatva ósdi órákkal. Mindenféle remekmű akadt köztük. Olyan is, mely régi várat ábrázolt, melyet mindenféle ágyúval lövöldözött az ellenség, olyan is, amelynek mutató lapján csodálatos állatok viaskodtak és futottak a mutató után, hogy megfogják, de sohasem bírták utolérni.

– Tudja-e, mi volt a jó király szívének egyetlen vágya? – kérde az öregasszony.

– Mondja meg! – unszoltam.

– Az, hogy valamennyi órája együtt járjon és ugyanazt az időt mutassa. De soha sem sikerült csak kettőt sem rábírní, hogy el ne térjenek.

Egyszer, mikor éppen babrálgatott köztük, bement hozzá öccse Mátyás, aki nyugtalan vérű, de nemes szándékú férfiú létére szemrehányást tett neki, hogy nem törekszik béke fenntartására népei közt.

Rudolf ránézett aztán így szólt:

„Mondjad csak, hányféle nép lakik az én országomban?” „Lakik vagy húsz” válaszolt a főherceg. A király végignézett az órákon, aztán így szólt: „tehát éppen annyi, mint óra ebben a szobában. Különös dolog, hogy évek óta azzal bajlódom, hogy legalább kettő e sok közül együtt mutassa az időt, de nem sikerül. Pedig ezek csak gépek, amelyek egy meghatározott törvény szerint járnak, nem éreznek, nem tudnak semmit gyűlöletről, vagy szeretetről. S mégse tudok mesterük lenni! Hát hogy volna az lehetséges húsz nép között, melyeknek mindegyike százezer szívből áll, s mindegyik szívben annyi különféle érzés van.

Tovább mentünk. A következő szobában csupa ódon könyvek voltak. Disznóbőr kötésük dacolt az idővel, csak itt-ott látszott a fehér fölszínen egy kis mélyedés, hova a szű beleette magát. Nagyon lekötötte a figyelmemet egy nagy állvány, amelyen egy gömb a csillagos eget ábrázolta. Minden egyes csillag drágakőből volt faragva, a hold és a nap ragyogó színben tündököltek, a kék boltozat átlátszó köddel volt körülveve. Egy olasz festőnek volt a mesterműve. Ott láttam még a gépezetet is, mely egykor az egészet forgatta, de most kettőtörve hevert az állvány talapzatánál.

– Mily kár! – gondoltam magamban, de hangosan is adtam sajnálkozásomnak kifejezést.

– Valóban kár – mondá az öreg nő –, s tudja-e ki rontotta el?

– Nem én!

– Olvassa hát ezt el!

E szavaknál a talapzatra mutatott, ahol valami latin mondás volt bevésve.

Lehajoltam és a következőt olvastam:

„Antonius Fornezaro fecit, Stephanus Bocskay destruxit.”

(Magyarul: „Készítette Fornezaro Antal, elrontotta Bocskai István.)

...Bocskai István? Hisz ezt a nevet a magyar történet egyik legfényesebb alakja viselte! Hogyan kerül Prágába ez a név? Miféle összeköttetésben áll ezzel a mesteri művel?

Föltettem magamban, hogy kiderítem a dolgot. Amit megtudtam, elmondom históriámban.

II. A két jó barát.

Ne vegyétek rossz néven, kedves olvasóim, ha én most egy kis előadást tartok hazánk történetéből. Csak olyan rövid utazás lesz ez, aminőt az ember megtesz, mikor a panorama nagyító üvegén keresztül nézve a tájképeket, negyedóra alatt bejárja a fél világot.

Hip, hop! Egyet fordítunk a messzelátó csövön s előttünk áll az a kép, melyet Magyarország Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem uralkodásának első éveiben mutatott. Három ura volt akkor az országnak, de ezek nem éltek úgy, mint jó szomszédok szoktak, hanem mindegyik váltig azon iparkodott, hogy szánthatna el egy darabkát a másiknak a földjéből, hogyan dézsmálhatná meg a szomszéd gyümölcsét. Ha pedig ez nem volt lehetséges, legalább azon törték az eszüket, miként árthatna kettő a harmadiknak.

Az első és a legnagyobb úr a török volt. Ez bevárta, míg a másik kettő hajba kapott, amire rendesen nem kellett sokáig várnia s mikor javában egymás üstökét cibálták, szépen fölkerelkedett, egyik várat a másik után mind elharácsolta tőlük.

A második gazda a gazdátlan országban az erdélyi fejedelem volt. Ennek mindig nagyobb volt a vágya, mint az ereje. Kis ország volt akkor Erdély, de azért a magyar érzésnek és a szabad gondolkodásnak ments vára. Csakhogy folyton az a veszedelem fenyegette, hogy elnyelik... Ismertek talán annak az utazónak a történetét, aki vadonban járva, egyszerre csak előtte terem egy hatalmas kígyó tátott szájával. Megrémülve a veszedelemtől futni akar és hátat fordít a kígyónak, de akkor meg egy tigrist pillantott meg ugrásra készen. Mit tesz az utazó? Hirtelen földre veti magát és meglapul. A két fenevad féktelen dühében nem veszi észre, hogy az utazó már nem áll köztük, akkor aztán egymásnak rohan és marcangolja egymás testét. A harc hevében az utas is kap ugyan egy-egy ütést, egy-egy karmolást, de azért épségben menekül és hálát ad Istennek. Így tett többnyire Erdély is. Szépen meglapult, engedte, hogy török és német az ő testén keresztül rontson egymásnak s hálát adott az Istennek, hogy nagyobb baja nem történt.

Néha azonban megesett, hogy olyan férfiú ült Erdélyország trónján, akinek szűk volt az ország, s ekkor megtörtént, hogy a kis Dávid szembeszállott nem egy, hanem mindjárt két Góliáttal. Néha el is püfölte őket, de még akkor is megvérezve, megkarmolva került ki az egyenlőtlen harcból.

A harmadik úr Magyarország földjén a német volt. Ez akart legtöbbet: nem csak az országot minden kincseivel, de még a nyelvünket is el akarta kobozni, szabad gondolkodásunkat akarta elfojtani. Azért is az volt a szójárás a Duna és Tisza közt: Báthory Zsigmond pénzünet akarja, Ferhád basa éppenséggel a lelkünket.

Mikor Báthory Zsigmond lett Erdély fejedelme, a kis országot az a csapás érte, hogy olyan fejedelmet kapott, aki nagy volt neki. Nem tűrte, hogy más parancsoljon az ő házában, nem engedte, hogy itt is elszántsanak egy darabot a földjéből, amott is megdézsmálják gyümölcsét. Mikor a krimiai tatár kán bejött Erdélybe, hogy harcoljon, és néhány ezer embert rabszíjra fűzzön, úgy kiverte az országból, hogy a kán nagy ijedtében saját magát is ott felejtette, mégpedig tökéletesen megholt állapotban. Mikor pedig Básta portyázó rabló csapatai Nagyvárad vidékéről Kolozsvár felé kalandoztak, mindent fölégetve és elpusztítva, a fejedelem rájuk ütött, s egy héttel rá furcsa gyümölcsöt termettek a Királyhágó bükkerdői. Ahány fa volt ott, ugyanannyi rabló német lógott le róla...

Összeröfönt erre a két szomszéd, a török és a német. Hogyan? Ez az iciny-piciny szomszédcska, ez a Hüvelyk Matyi-országocska nem akarja megengedni, hogy végigsarcolják? Példás büntetést érdemel!

Egyszerre támadták meg. A törökben volt annyi becsületérzés, hogy előbb megizente: „készülj, mert jövök!”, a német ellenben feleslegesnek tartotta az efféle ceremóniát, hanem rázúdította minden háborúzenet nélkül hordáit az országra.

Báthory Zsigmond így okoskodott: „Aki azt izeni, hogy készüljek, az maga sincsen még készen, de aki bejelentés nélkül jön, az már hozza magával a veszedelmet.”

Hagyta tehát a törököt fenyegetőzni és a német elébe ment. Básta hadai csakhamar megtanulták, hogy a „papocska” (Báthory Zsigmond pap volt, mielőtt fejedelem lett belőle,) a kardforgatáshoz is ért.

Olyan alaposan megrakta őket, hogy még annak is kék és zöld volt a háta, akit ott nem marasztottak vendéglátásba. Básta rögtön fölírt Bécsbe, hogy nem tanácsos ilyen időtájban, tavasz felé, Erdélyben hadakozni, mert nagyon egészségtelen az éghajlat. Hagyjuk hát a folytatását őszre.

– Nem bánom! – mondá erre az erdélyi fejedelem és hátat fordítva a megpuhult németnek, Oláhország ellen indult, ahonnan Ferhád basa, kezét fogva Mihály vajdával, 150.000

főnyi haddal jött elébe, hogy megvalósítsa fenyegetését, mely így hangzott: „Elmegy majd minden étvágyatok a kolozsvári savanyított káposztától, mert így is elég savanyú lesz nektek az élet, ha én Kolozsvárra megyek!”

Keserű csalódás érte a hetvenkedő basát. Nemhogy Kolozsvárig, de még Erdély határáig sem jutott el. A Havasföldön úgy elverte kétnapi ütközetben a fejedelem nagybátyja, Báthory Boldizsár, hogy Gyorgyevóig meg sem állott. Pedig még kozákokat is hozott magával a derék basa Krímia földjéről. Ezek már akkor is hosszú lándzsával hadonásztak, de a lándzsának két vége volt. Az egyiket a székely csípte meg, a másik pedig a kozákok hátát érte.

Erre aztán hirtelen föleszmélt a két Góliát és arra a fölfedezésre jutott, hogy nini, ez a kis „hogya is mondjam csak?” karmolni is tud. Legyünk hát nagylelkűek, béküljünk ki vele! Ferhád basa, amint Gyorgyevóba érkezett, és megkenette fájó hátát egy javasasszonnyal, rögtön levelet írt Báthory Zsigmondhoz, amely így hangzott:

„Allah bocsássa rád minden áldását, növessze hosszúra árnyékosodat. Minekutána kitudódott, hogy a hitetlen németek gonosz taktikája volt az oka a mi félreértésünknek, ezennel feléd nyújtom a békejobbot és megbocsátok neked mindent. Annak bizonyítására pedig, hogy jó barátságban akarsz velem élni, küldj tízezer aranyat ajándékba és kezeseket, akiket én úgy fogok tekinteni, mintha saját fiaim volnának.”

Ugyanazon a napon és csaknem ugyanabban az órában Bástától is jött levél, melyben ez volt megírva:

„Hatalmas és dicső fejedelem, virága a lovagiasságnak és bölcs a bölcsök közt! Kezemben vannak megbízható adatok arra nézve, hogy a török behálózott mindkettőnket és egymás ellen ingerelt. Elhitette velem a kaján, hogy római császár akarsz lenni, uram élete ellen törsz. Belátom már most, hogy nem igaz. Nem haragszom rád és megbocsátom neked a félreértést. Ha te is ezen a véleményen vagy, küldj ötevenezer aranyat, néhány hordó tokaji aszút (azt mondják, hogy pincédben kitűnő borok vannak), húsz darab marosvásárhelyi sonkát, ezer zsák lisztet, kétezer lovat, tízezer puskát és azon felül egy nemes erdélyi ifjút kezesül, akit én úgy fogok szeretni, mint a saját fiam volna.

Üi.: A tokaji aszút biztosan elvárom.”

Báthory Zsigmond nem küldött sem aranyat, sem egyebet azok közül, amiket Bástától követelt, hanem magához hívatta két kedves emberét és így szólt hozzájuk:

– Bocskai Péter, ugye neked van egy serdülő fiad, akit az Isten szép észbeli tehetséggel áldott meg.

– Úgy van, felséges uram! – válaszolt atyai büszkeségtől ragyogó tekintettel Bocskai Péter – a gyerek csak tizennégy éves, de már elvégezte az enyedi főiskolát, és hat európai nyelven beszél.

– Nagyon jól van! – mondá a fejedelem, aztán a másikhoz fordult: – Hát a te fiad, Pálffy István, milyen gyerek?

– A Miklós? Csak annyit mondok róla, hogy ha nem lesz egykor belőle nagy hadvezér, jertek ki a temetőbe, ahol én már akkor pihenek és kiáltsatok sírom fölött: „Képzeldő voltál, öreg Pálffy István!”

A két ősz dalia összenézett. Fölvillant a tekintetük, büszkeség is volt benne, fájdalom is. Hogy a haza gyermekeiket követeli, édes gondolat, de fájdalmas is. Mert amit a haza kíván, azt meg is szokta tartani áldozatul. Nem haboztak azonban egyetlenegy pillanatig sem, hanem megadással így szóltak:

– Magyarok vagyunk, uram, s mikor tagadta meg a magyar azt, amit a haza jóléte kíván?

– Küldjétek hát ide a két fiút, a többit majd velük beszélem meg.

Még aznap elmentek kihallgatásra. Együtt mentek, mert az a két gyerek úgy szerette egymást, hogy egymáshoz való ragaszkodásuk közmondásossá vált. Kicsi koruk óta mindig

együtt játszottak, együtt tanultak és együtt szótték a ragyogó jövő álmait. S valahányszor Bocskai István magát dicsőségtől övezve látta, mindig, mint valami tükörben, megpillantotta Pálffy Miklóst is, aki az ő hírének és nagyságának osztályosa.

A fejedelem komoly méltósággal fogadta a két fiút, kezet nyújtott nekik, és nem engedte, hogy kezet csókoljanak neki. Megszorította férfiasan előbb István, aztán Miklós kezét. Fürkésző tekintettel nézett rajtuk végig, mintha lelkük mélyébe akarna hatolni és úgy látszott, hogy meg van elégedve azzal, amit onnan kiolvasott.

– Fiaim – mondá Báthory Zsigmond azzal a lány hanggal, mely megnyerte számára a szíveket –, hívattalak benneteket, mert nagy feladatot akarok rátok bízni.

A két ifjú (fiúknak nem nevezhetjük ezek után) meghajtotta magát.

– Íme, két levél – folytatta a fejedelem –; az egyiket a török fővezér küldte, a másikat a német hadak fővezére. Kezeseket kíván tőlem mindegyik a béke biztosítékául, s én elhatároztam, hogy ti ketten legyetek a zálog.

– Hova küldesz bennünket, fenséges uram? – kérde Bocskai István.

– Az egyik Prágába megy, a másik Sztambulba.

A két fiú riadva nézett egymásra. Eddig még meg sem gondolták, hogy el lehetne őket választani. Elhagyni az édes otthont, mivel a haza érdeke kívánja, szigorú felügyelet alatt élni éveken keresztül, ez még hagyján! De egymástól megválni, ez az igazi keserű pohár...

Miklós vonásai megrándultak, ő volt a fiatalabb, a gyerekesebb. Talán egy könny is tört volna magának utat szívéből szemébe, de István megelőzte, megszorította bajtársa kezét erősen, mély érzéssel és ez kiolvasta a kézszorításból az intést, hogy még ettől az áldozattól sem szabad visszariadniuk.

A fejedelem észrevette a néma beszédet és ez még inkább megerősítette elhatározásában. Egyetlen pillanat alatt a két gyermek, az ifjúkort átugorva, férfiúvá nőtt szemében, és ezentúl úgy beszélt velük, mintha érett emberek állnának előtte.

– Te, Bocskai István, Prágába indulsz, ahol a római császár székel; te pedig, Pálffy Miklós, Sztambulba, ahol az oszmán hatalomnak van a székhelye. Gyermekeknek néz majd benneteket a világ, és nem táplál ellenetek gyanút. Mindent megnézhettek, módokban áll mindent tanulmányozni. Ha egykor, talán négy-öt év múlva visszatértek, jelentést tesztek nekem arról, amit tapasztaltatok. Addig én is erőt gyűjtök, s ha olyan lesz a tudósítástok, amilyenek én remélem, talán megszabadul a szép magyar haza mind a két ellenségtől, amely a nyakára ült... Talán!... Ki tudja?

A két ifjú álmélkodva nézte a fejedelemnek nemes pírban égő arcát és mélyen meghajoltak előtte. Zsigmond föleszmélt és lassú hangon folytat:

– De az, amit nektek mondtam, hármunk titka maradjon. Jól megértettétek?

– Megértettük és a szívünkbe véstük – válaszol mind a kettő nevében Bocskai István.

– Esküt nem kívánok tőletek, mert ha azt hinném, hogy e nélkül nem lehet benneteket megbízni, ki sem szemeltelek volna... Most menjetek haza, és ma még, mint gyermekek, búcsúzatok el mindentől, ami kedves elöttetek. Holnap jertek ide, már mint férfiak, és megadom nektek az utasítást, holnapután pedig útra keltek, az egyik napfölkelt, a másik naplenyugta felé.

...Így került Bocskai István Prágába, ahol már a negyedik évet töltötte.

III. Az eltört glóbusz.

– Venceszlausz! Venceszlausz!

– Itt vagyok, Stefano, mit akarsz hát?

– Kilenc az óra, mindjárt lejön a király a csillagtoronyból. Ma te vagy a soros; pedig úgy látom, hogy még nagy itt a rendetlenség.

– Az ám! Egészen elfelejtettem, hogy nekem kellene ma rendet csinálni.

– Pedig tudhatnád, hogy ebből baj lesz!

Venceszlausz nevetett gondtalan és könnyelmű nevetéssel, mint egy gyermek.

– Baj? – kérde, miközben tánclépésben szökdelte körül a termet – csak annak baj, aki fél tőle! Bánom is én, ha megint becsuknak huszonnégy órára kenyér és víz mellett. Magammal viszem furulyámat s úgy telik el az idő, mintha csak néhány perc volna az egész.

Bocskai István szemrehányó tekintetet vetett bajtársára.

– Gonosz csont vagy te, Venceszlausz! – mondá, miközben maga is hozzálátott a szerteszéjjel heverő tárgyak rendbe hozásához. Nem lesz ennek jó vége. Előbb-utóbb megsokallja a király csínyeidet és kitéteti a szűrődet.

– Hát aztán? – kérde nevetve.

– Mehetsz világgá és beállhatsz valamelyik cseh muzsikáló bandába flótásnak.

Venceszlausz közelebb lépett társához és fülébe súgta:

– Azt hiszed, ez csapás volna rám nézve? Jobbat se kívánok magamnak.

Bocskai bámulva nézett a fiú szeme közé, aztán szelíd szemrehányással kérde:

– Igazán szeretnéd, ha faluról falura járhatnál, és jó földijeidnek elfújhatnád a talp alá valót? De mit mondana ehhez nemes apád, aki minden áron hőst és udvari embert szeretne nevelni fiából.

Venceszlauszra kellemetlenül hatott a figyelmeztetés, lesütötte szemét.

– Attól tartok, hogy semmit se mondana, de annál keményebben beszélne a korbács a kezében – válaszolt rövid gondolkodás után.

– Nos hát?

– Nos hát!... ettől sem ijedek meg. Nem születtem én hősnek, még kevésbé udvari embernek. Nincs a világnak az a remek kardpengéje, amiért odaadnám fuvolámat vagy hegedűmet. Ezekben mester vagyok, de a kardvívásban és a lándzsatorésben mindig a rövidebbet húzom. Még most is kék a hátam, ahogy tegnap elpüföltél.

– Megérdemelted, Venceszlausz, mert elfelejtetted oktatásaimat. Mily remek vágás volt az, amelyre tegnap tanítóttalak és fogadni mernék, hogy ma már sejtelled sincs róla.

– Nincs. Nem is lesz soha. Mert gyűlölöm ezt a verekedő mesterséget. Más az én szívemnek a vágya.

– S ugyan mi volna az?

– Elmondom neked, Bocskai István. Elmondom úgy, ahogy megálmodtam. Annál is inkább, mivel neked is van szereped abban a jövőben, melyet én magam előtt látok.

– Hát szoktál néha a jövőre is gondolni?

– De mennyire! Azért, hogy gyermekes a magam viselete és csupa játék nekem az élet, ne hidd, hogy nem festem ki magamnak a jövő képét. Csupa fény és ragyogás az! Ott látlak téged, az élet magas polcán, hódolattól és tisztelettől körülvéve. Fejedelmi trón a te széked, bölcsesség minden szavad, magasan állsz fölöttem.

– Bolond vagy te, Venceszlausz!

– Az is lehet, de néha bölcs és előrelátó a bolond is. Jobban ismerlek én téged, Bocskai István, mint azok, akik most kicsinybe vesznek és egykor majd a porban csúsznak előtted. Ne feledd el, hogy én voltam az első, aki fölismert és jókor sejtette, hogy mit rejt a szíved.

Bocskai István megdöbbenve nézett a fiúra. Tán sejt az valamit? Venceszlausz pedig lelkesült hangon folytatta:

– Magamat is ott látom melletted a jövő fényes tükrében. Te vagy az erdő koronája, a hatalmas tölgy, melynek árnyékában ezren megpihennek. Tudod-e, mi vagyok én? A kis dalos madár, mely fészket rak a terebélyes fa ágai közt, a tölgy dicsőségéről zengedezve. Mikor Bocskai István trónon ül majd, és hős tetteivel, bölcsességével bámulatba ejti a világot, Venceszlausz fogja őt megénekelni. Ez az én hitem, reményem és mondom neked, hogy teljesülni fog.

Mély csend állott be. Bocskai kinézett a magas boltíves ablakon és széles melle hullámzott az érzéstől, melyet cimborájának szava életre keltett ott. Különösnek találta, hogy a sok okos ember között, akiknek társaságában töltötte napjait, csak az a könnyelmű fiú tudott olvasni lelkében. Alig hallotta, mikor Venceszlausz újból fülébe súgta:

– Tudod-e, hogy én már nagyban készülök is erre a hivatásomra?

– Készülsz? Hogyan?

– Megtanultam magyarul. Mily szép ez a nyelv! Édes, mint a méz, tüzes, mint a bor, hatalmas, mint a mennydörgés.

Bocskai István hirtelen megfordult és keményen végignézett a fiún. Kétkedés és kitörni készülő öröm között habozva kérde:

– Igaz-e az, Venceszlausz, te tudnál magyarul?

A bohó fiú nem válaszolt erre a kérdésre, hanem odaállott a terem közepére és elkezdett szavalni. Valami régi magyar verset mondott el, kissé idegen kiejtéssel, de mély érzéssel. Jó István királyról szólott az ének, aki a pogányokat előbb szép szóval inti, hagynák abba a bálványimádást, de mikor a pusztaság szó nem használ, a kard élével figyelmezteti őket az igazságra. Mesterkéletlen és egyszerű volt az ének, de annál inkább hatott.

Négy éve már, hogy Bocskai nem hallott magyar szót. Rudolf király udvarában a német, latin és az olasz szó járta. A fejedelem maga sem tudott magyarul és az udvari emberek csúfot úztek a magyar nyelvből. Nem volt senki, akivel honi nyelvén beszélhetett volna az erdélyi fiú. És most egyszerre, egészen váratlanul hallotta az édes magyar szót. Csoda-e, hogy egészen megfeledkezett magáról, odaborult a cseh fiú vállára és zokogva köszönte meg neki a nagy örömet. Mint mikor valaki kietlen pusztába jár, szomjazva és eltikkadva, egyszerre patak morajlását hallja és ott csobog előtte az ezüst habocska.

Még pihentek egymás szíven és szó nélkül bár, de erős és szent fogadást tettek, mikor kívülről közelgő léptek nesze hallatszott. Venceszlausz fölriadt és figyelni kezdett.

– Szent Isten! – kiáltott –, már jönnek a csillagtoronyból, s itt még mindig a legnagyobb zűrzavar uralkodik, gyorsan, gyorsan!

Kapkodva, lelkesedve nyúlt a szerteszét heverő tárgyakhoz. A könyveket egy fali szekrénybe tömte, a kísérletekhez szükséges eszközöket ugyancsak onnan szedte elő és rendetlenül dobta az asztalra. Néha kétszer is kezébe került ugyanaz a tárgy, mire hevesen ellökte magától és még jobban növelte a zavart. Egyszer csak megbotlott valami földön heverő tárgyban és térdre bukott. Esés közben önkéntelenül belekapaszkodott abba a nagy állványba, melyen egy hatalmas gömb volt elhelyezve. Remeke egy alkotás volt ez: a földnek és az égnek képét tükrözte vissza híven; minden egyes csillag drágakőből volt faragva, a hold és a

nap ragyogó színben tündököltek, az égboltozat átlátszó kék ködben úszott és talapzatában rejtett a mesterséges gépezet, mely az egész glóbuszt forgatta.

Ez volt a király kedves szerszáma. Tízezer aranyért hozatta Itáliából és a mester, aki a forgató gépezetet készítette, már nem volt az élők közt. Kívülről pedig senki sem ismerte a gép titkát.

Amint Venceszlauz elbukott, magával rántotta ezt az állványt. Végig esett a márvány padlón, nagyot koppant és a következő pillanatban valami recsegést lehetett hallani, mint mikor valami rugó elpattanása után egy-két percig működik még a titkos erő, aztán pedig végleg megszűnik működni.

A két ifjú pedig halászápadt lett. Venceszlauz az esés fájdalmától elkábulva, nem tudott szóhoz jutni, ellenben Bocskai rögtön átlátta az egész szerencsétlenséget és rémülve kiáltott föl:

– Boldogtalan, mit tettél?

– Végem van! – nyögött keservesen Venceszlauz –, ezt soha nem bocsátja meg nekem a király. Évekig tartó börtön a sorsom. Ki tudja, talán még meg is vesszőznek?

Olyan csüggedten állott ott, hogy Bocskai megszánta. Valami benső ösztönnek engedve, vállon ragadta a fiút és a szomszéd szobába tuszkolta, miközben gyorsan mondogatta:

– Menj!... menekülj!... majd rendbe hozom én itt a dolgot!

– De mi lesz veled? – kérde Venceszlauz.

– Azzal ne törődj!... Majd kivágom magamat, csak te menj el innen!

Az ajtó bezárult Venceszlauz mögött, István hamar ráfordította a kulcsot a zárba és zavartan állott ott, mert még őt is megrendítette az a gondolat, hogy a következő pillanatban szembe kell szállnia a fejedelem haragjával.

Tudta, hogy amilyen szelíd lelkű Rudolf, szörnyű kegyetlen is tud lenni, ha kizökken lelki nyugalmaiból. Volt rá példa nem egyszer.

Egy ilyen esetre gondolt Bocskai István, mikor félelmet különben nem ismerő szíve megrezzent annál a gondolatnál, hogy a következő pillanatban szembe fog állni a király haragjával.

Ez nem is késett. Már hallatszott a kilincs nyikorgása és belépett a szárnyas ajtón a király, olasz csillagásza kíséretében. Amint körülnézett a teremben, első tekintetre észrevette a szerencsétlenséget és meghökkenve állott meg a benyílóban.

– Ki cselekedte ezt! – kiáltott haraggal – Ki volt az a vakmerő!

Észrevette a mozdulatlanul álló Bocskait. Ismételte a kérdést, de már olyan tompa és zord hangon, amelyből kirítt a düh.

– Felséges uram, én vagyok a bűnös! – válaszolt bátor elszántsággal az ifjú.

– Nyomorult! – kiáltott a király és fölemelt bottal rohant Bocskai felé.

Bocskai tekintetében vad láng villant föl, amint a fejedelmet maga felé látta rohanni. Tudta, hogy a következő pillanat letörölhetetlen gyalázzal sújthatja, s hogy ő túl fogja élni ezt a gyalázzatot. De nem mozdult meg, hanem zord tekintettel nézett a fejedelemre.

A királyt még inkább fölingerelte az ifjú némasága, melyet ő dacnak vett. Már ott állott előtte, még egy pillanat... de a sors másként akarta. Fardanelli, az olasz csillagász, útját állotta a fejedelem dühének, megfogta a karját.

– Bocsáss, Fardanelli! – lihegett a fejedelem –, bocsáss, mert téged sújt haragom.

– Megölhetsz, uram! – válaszolt ez –, de nem engedhetem, hogy önmagadat meggyalázd!

E pillanatban vad dörömbölés hallatszott a szomszéd szoba ajtaján. Venceszlauz, aki magához tért kábultságából, meghallotta a csillagász szavait és kétségbeesve kiabált:

– Nem ő a bűnös, felséges uram, én vagyok a szerencsétlenségnek az oka.

Bár még égett arca a dühnek lángjában, Rudolf mégis engedett a rábeszélésnek. Lassú, ingó léptekkel ment az ablakhoz és kinézett rajta néhány percig. Az alatt Fardanelli bebocsáttotta Venceszlauzt, aki nyögve borult térdre és ismételte a szívéből fakadó fájdalmas menteséget:

– Csak Bocskait kíméld, uram, mert ő ártatlan.

– Mondd el, hogyan történt! – unszolta őt Fardanelli.

Venceszlauz elbeszélte aztán a szerencsétlen esetet. A király arca ismét lázas pírban égett, de ezúttal a szégyen pírja volt.

Hisz itt nem is lehetett szó rosszakaratról, gonosz szándékról, avagy dacról, hanem az egész csak gyermekes csínytevés volt. S azonfelül még azt akarta megbélyegezni, aki teljesen ártatlan!

Odafordult Bocskaihoz és heves hangon kérdezte:

– Miért nem szóltál? Miért akartad, hogy téged tartsalak vétkesnek?

Az ifjú nem felelt. Látszott, hogy valami elhatározással küzd, mely egész lelkét elfoglalja. Helyette Venceszlauz szólalt meg:

– Azért tette, mert megsajnálta. Látta, hogy szörnyű félelem vett rajtam erőt. Félttem a súlyos büntetéstől, s ő akarta helyettem kiállni.

A királyt mélyen meghatotta ez a lelki nagyság. Közelebb ment Bocskai Istvánhoz és feléje nyújtotta jobbát, lágy hangon ezeket mondva:

– Megkövetlek, Stefano, mert igazságtalan voltam hozzád!

De az ifjú nem csókolta meg a felé nyújtott fejedelmi jobbot. Hideg és büszke hangon így válaszolt:

– Felséges uram! Éppen a mai napon járt le a zálogságom ideje. Kérlek, engedd meg, hogy visszatérhessek hazámba.

– Stefano! – kiáltott fájdalommal a fejedelem –, de az ifjú tisztelettel folytatta:

– Mától fogva Bocskai István ismét a nevem, szabad vagyok és ura akaratomnak. Fejedelem Báthory Zsigmond, s bárki ejt is rajtam kívülre sértést, számon kérhetem tőle.

– Fiam, kedves fiam! – könyörgött Rudolf –, hát ennyiből áll egész mondanivalód?

Megenyhült Bocskai lelke is, mikor a fejedelem bánatát látta. Sokkal szelídebb hangon válaszolt:

– Van még több is, felséges uram! Atyai jóságodnak emléke örökre szívemben marad bevésve. De engedd, hogy távozzam innen. Ha távol leszek, csak szelíd jóságodat érzem, mely négy éven át, mint a nap melengetett, de ha itt maradok, örökre azt fogom érezni, hogy ezen a helyen csaknem gyalázat ért. Ezt nem tudnám túlélni.

Összerázkódott és mereven maga elé nézett. Mintha a feje fölött érezné azt a csapást, mely súlyosabb a halálnál is.

Rudolf elhallgatott, kinézett az ablakon. Úgy látszott, hogy tanácsot kér szívéből. Ez meg is adta neki, amit kívánt. Rövid szünet múlva komoly hangon újból megszólalt:

– Menj hát oda, ahova sorsod vezet, Bocskai István. Kísérjen szeretetem, bár előre tudom, hogy ellenségemnek adom áldásomat. Ne feledd el, amit tegnap mondtam!

– Felséges uram, attól ne tarts! – mondá az ifjú.

– Ne feledd el, hogy háromszor! Háromszor fogsz ellenem támadni. Mert így vagyon megírva a csillagokban.

IV. Ami nem volt megírva a csillagokban.

A lezajlott jelenet után lakására tért Bocskay István. A Hradzsinnak egy távolabb fekvő épülete volt az apródok számára berendezve, ahol egy hopmester felügyelete alá kvártélyozták be őket. Istvánnak külön szobája volt és egy csatlósa is, akit magával vitt Erdélyből, mikor kezesül odaküldték. Ez szolgálta ki, ez tartotta rendbe fegyverzetét és ruháit. Olyan kiváltság volt ez, melyben a többi apródok nem részesültek, mert ők maguk tartoztak kiszolgálásáról gondoskodni, hanem Bocskainak részint a fejedelem szeretete, részint pedig az a körülmény, hogy nem tekintették az udvarhoz tartozónak, szerezték meg ezeket a kiváltságokat.

Mikor belépett szobájába, egészen sötét volt már. Lecsapta kucsmáját az asztalra és odaszólt a csatlósának, aki egy falócán ült az ablak mellett:

– András, hozd rendbe a cókmókot. Holnap kora hajnalban utazunk.

A megszólított fölállott a padról, közelebb ment és Bocskainak úgy tetszett a sötétség dacára, mintha a szolga alakja megnőtt volna egy egész fejjel. Tévedésnek hitte és folytatta a parancsosztogatást:

– Gyűjtsd meg a mécses, András!

A sötét alak némán engedelmeskedett. Előbb leeresztette a függönyt a kis ablakon, úgy, hogy még homályosabb lett a szoba, aztán a reteszt az ajtóra tolt, végre odament a parázstartóhoz, ahol télen-nyáron, éjjel és nappal egy kis láng égett, de csak éppen annyi, hogy a mécses lehetett vele éleszteni, és a következő pillanatban világos lett a szoba.

Bocskai István csaknem megtántorodott meglepetésében és alig tudott magán annyira uralkodni, hogy hangosan föl ne kiáltson.

Előtte állott egyszerű csatlós-ruhában, arcán a fáradtság kifejezésével, egész alakjában nagyon megviselve édesapja.

– Csendesen, fiam! – mondá az öreg Bocskai, mikor meglátta István arcán a merev csudálkozást –, egy szót sem, hogy el ne áruld ittlétemet!

– De apám, édes jó apám – suttogott az ifjú és odaomlott az ősz dalia szívére –, mit jelentsen ez?

– Elmondom majd, ha előbb biztosan tudom, hogy kém nem leselkedett utánam, a véletlen el nem árult és üldözőim elvesztették nyomomat.

– Üldözőid? De hát ki mer téged üldözni?

– Ül le ide mellém, István, s hallgasd meg azt, amit néked el akarok mondani... Épp úgy, mint gyermekkorodban, mikor regéltem a dicső ős korról, melyben nagy volt a magyar. Szomorú lesz az én regém, s nem tudom, nem fog-e könnyzárpor omlani szemedből, ha elmondom, mi lett belőlünk a lefolyt négy év óta.

A fiú engedelmeskedett. Leült apja mellé a falócára, odahajtotta fejét apja széles mellére, melyben a daróc alatt a legnemesebb szív dobogott, és lázas türelmetlenséggel leste szavait.

– Csudavilágot élünk, fiam! – kezdő elbeszélését az ősz dalia. – Olyan átalakulásokat hoz a ma, melyekről a tegnap nem is álmodott. A bátor orozlánból egyetlen éjszakán alattomos macska lesz, amely csak hízelegni tud. Envérünk támad ellenünk: Báthory Zsigmond eladta Erdélyt a németnek és ma már Básta parancsol Etele király utódainak.

– Az nem lehet! – kiáltott összerázkódva a fiú és villogó tekintettel nézett apjára.

– Hej, fiam, kell-e ennél nagyobb bizonyíték elaljasodásunknak, mint hogy a fiú nem tudja elhinni azt, amit apja mondott? – kérdé szomorú hangon az agg férfiú. – Egyébként, ha nem láttam volna a saját szememmel, magam sem hinném el. De fájdalom, nem lehet már

kétkedni! Báthory Zsigmond egy éjjel rosszat talált álmodni, vagy talán ő is a csillagokban olvasott! Elég az hozzá, hogy Bástával megkötötte az alkut és annyi diadal után, mely a világot bámulatba ejtette, gyáván eladta nem Erdélyt százezer forint évi járadékért és a kis Sagan hercegségért.

– S te mit szóltál ehhez, apám?

– Odaléptem a fejedelem elé, és kijelentettem, hogy én nem fogok meghajolni az egykori ezreddobos előtt, hogy nem ismerem el soha Rudolfot uramul, Erdélyország szabad ország, az egyetlen mentsvár, ahol a magyar még gondolkozni mer, és gondolatait ki meri mondani. Ezt a menedékhelyet nem engedjük elharácsolni! Másnap aztán orgyilkosokat küldött lakásomra a fejedelem. Megölték szolgálaimat, megöltek volna engem is, de én egy rejtett ösvényen keresztül menekültem el.

– Tovább! Tovább! – sürgette lázas izgatottsággal az ifjú.

– Elmenekültem magyarországi birtokaimra. Ott volt csak a cifra élet! Hej, ha a te Rudolf királyod csak sejtene, mit cselekszenek az ő nevében, tudom, földhöz csapná valamennyi csillagvizsgáló csövét, kezébe venné kardját és elmenne rendet csinálni a saját emberei közt.

– Rudolf király nem lát és nem hall egyebet, mint ami a csillagokban van megírva – folytatta az öreg Bocskai.

Mintha a csillagoknak egyéb dolguk sem volna, minthogy velünk bíbelődjenek!

Mikor Szatmár megyei birtokomra értem, már messziről úgy látszott, mintha valami sűrű köd ülne a táj fölött. Kastélyomat nem találtam helyén, földig le volt rontva, embereimet megtaláltam ugyan, de egy sem jöhetett elém, mert nem engedte a faág, amelyre nyakuknál fogva voltak odakötözve. Nem is kellett kérdeznem, hogy ki cselekedte ezt, mert egy düledező falra, mely egyedül állott még a hatalmas épületből, üszkös fadarabbal odaírta valaki: „Básta fecit.” Magyarul: Básta cselekedte.

Ismerted a kis falut, mely negyedóránnyira feküdt a kastélytól egy mosolygó völgy ölében. Apró keretecskéivel és virágos ablakaival már messziről üdvözölte a fáradt vándort. Ma már csak néhány rom jelöli egykori helyét, vad bozót kínálkozik farkasoknak tanya gyanánt, és a kis templom portáján a lelkész holtteste hevert ég felé meredő szemekkel.

– Irtózatós! – nyögött az ifjú, akin lassankint az az érzés vett erőt, mintha rettenetes álom kínozná.

– Most jön csak a java – folytatta keserű mosollyal az öreg dalia. – A holtak még hagyján, mert már ezek nem érzik a keservet, amit a csillagjós király leghívebb embere (ezt a címet vette föl Básta) ránk hozott, de az élők, az élők! Igaz, hogy nincsenek olyan nagyon sokan, mert Bástának volt gondja rá, hogy még a tatárpusztításon is túltegyen. Csak néhány példát mondok el, édes fiam, és hidd el ősz apádnak, hogy nem leli kedvét a túlzásban. Nagykárolyban összeszedték a hetven éven túl levő aggodat és ekék elé fogták őket. Egy nagy területet kellett fölszántaniuk, Básta elnevezte a császár réjtjének. Hallottad talán Dózsa György, a hajdani kuruc vezér hírért, akit elevenen megsütöttek izzó trónon? Ezt a tréfát mindennap ismételte Básta, csakhogy ő a kisdedeken gyakorolta a kegyetlenséget.

Verejtékcseppek törtek elő az ősz dalia homlokán, mialatt ezeket mondta. Fáradtan hallgatott el és eltolta magától fia ölelő karját, mintha súlyos volna neki ez a teher is. Bocskai István fenyegetőleg emelte föl, mintha valakit sújtani akarna. Aztán a saját szívére ütött jobb-jával. Hogy mer az még lüktetni? Miért nem szakad meg e kínos események hallatára.

– Végigmentem Békés megyén – folytatta hosszú szünet után az agg férfiú –, bekalandoztam a nagy sivatagot, melyet Básta keze ott teremtett, aztán átmentem a Jászságba és itt hatolt lelkem sötétségébe az első fénysugár. Egy napon, mikor a Zagyva folyó partján bandu-

koltam, s azon törtem a fejemet, hogy mit cselekedett volna az én helyemben egy ős római, ha honát ilyen süllyedésben látja, egyszerre csak megszólít a füzesből egy halász: „Hova készül, földi? „Erre és amarra, talán a halálba!” „Jókor lesz még ilyesmire, földi!” „Hát kend mit csinál itt?” – kértem tőle. „Emberekre halászok,” szökött ő. „Hát vannak még?” „Akad néha egy-egy, aki még nem felejtette el, mi a szabadság.” „Mit mível velük?” „Elviszem őket Hajdúországba, ahol Básta nem parancsol.” „Merre van az ígéretnek ez a földje?” „Ott, ahol a rabmadárnak is megnőnek megnyesett szárnyai és úgy mer dalolni, ahogy a természet tanította.” „Vigyen el engem is oda, földi.”

Az ember fölállott, odaakasztotta horogját egy fatörzsre és intett, hogy kövessem. Sokáig mentünk bozóton keresztül, aztán mocsaras vidékre jutottunk, ahol ingott alattunk a föld és minden lépés után kis vízerek sziporkáztak elő a fekete földből. Néha egy farkas is jött velünk szemközt, de vagy nagyon jól volt lakva, vagy pedig megijedt a zord nézésünktől, megugrott a reketyésben és csak távolról sandított felénk hátragörbített nyakkal. Mind kietlenebb és járatlanabb lett a vidék.

Óriási nádrakások heverték szerteszét, melyek valóságos bástyákat alkottak. „Mire való ez?” – kérdeztem vezetőmtől egy letarolt náderdőre mutatva. „Meggyújtjuk, mikor közeledik az ellenség” – válaszolt röviden –, a tűznek Básta sem parancsol.” Aztán jöttek földhányások, melyeknek alja hegyes karókkal volt kibélelve. Átkeltünk mély sáncárcokon, melyekben posványos víz folyt, bejutottunk szűk ösvények közé, melyenek a vadállatok csapásai, mikor utat törnek maguknak. Most megállott vezetőm, maga elé mutatott és csak ennyit mondott:

– Itt van, uram, amit látni kívántál, itt van Hajdúország.

Nem láttam egyebet, mint egy óriási rónát, száz meg száz helyen apró füstfelhők emelkedtek a földből. Csupa föld alatt levő „putri” volt itt. Az ember, mikor már nem érzi magát biztosnak a föld felett, a föld alatt keres oltalmat üldözői elől. Ezer meg ezer ember élt itt olyan gödrökben, melyek alig voltak magasabbak egy-egy sírnál. S most megeredt a szó vezetőm ajkán. Elmondta, hogy a szomszéd vármegyéből elmenekült lakók előbb egyenkint, aztán csapatokban jöttek ide a láp közé. Magukkal vitték gyermekeiket, a nőket, az aggokat, de azonkívül fegyvert is. Megalapították a szabad Hajdúországot, amely nem hódol meg a császárnak, nem fizet adót a töröknek, nem ismeri el urának az erdélyi fejedelmet, hanem szabad. – Ide nem mer jönni Básta embere – folytatta a halász –, nincs bátorsága, hogy átlépje szabad Hajdúország határát. Hogy pedig minél többen legyünk, őrszemeket állítunk föl a mocsarak szélén, s aki menekülő azt útbaigazítjuk. Adunk neki néhány öl földet, hogy odút ásson magának benne, adunk neki fegyvert, ha nem hozott magával, s megtanítjuk, hogyan kell éjjel is biztosan járni a láp között, elpusztítani mindenkit, aki Básta zsoldjában él. Van is már nagy hírünk! Kerüli is a „regemenc-dobos” Hajdúországot. Közel jönni nem mer.

Mohón szíttam magamba a reményt keltő szavakat. Hát mégsem egészen a rabszolgaságé ez a föld, van még egy talpalatnyi, ahol Básta nem parancsol? Az én kísérem sem vesztegette idejét, odament egy a nagyter közepén szabadon álló haranglábhoz és megrántotta a lecsüngő kötelet. A következő pillanatban éles hangon szólalt meg a harang. Erre mindenfelől tódultak elő a föld alól, odúkból, az erdőségből és a nádasból az emberek. Istenem, hányféle viseletet lehetett itt látni! Magyarországnak és Erdélynek minden vidéke képviselve volt nyomorúságában és elhagyatottságában. De volt azért ezekben az arcokban valami, ami biztatott. Nem jártak ezek az emberek lehorgasztott fővel, tipegő járással, hanem büszke volt a maguk tartása és dacos az arcuk kifejezése. A szabadság lehelete csapta meg az arcukat és adta nekik azt a kemény vonást.

Az én vezetőm elébe ment az érkezőknek és hallottam, amint mondta nekik.

– Itt van ő.

– Valahára megérkezett! – volt a válasz, és észrevettem, hogy az arcok kipirulnak előttem titkos örömeztől.

Mit jelentsen ez? Hát vártak reám ezek az emberek, tudták talán, hogy ma megérkezem s egyáltalában ismernek-e?

Nem tartott sokáig kétkedésem. Egy ősz alak, akin az egyszerű népies gúnya is tiszteletet parancsolt, mert látni lehetett, hogy más viselethez van teste szokva, elém jött, kezét nyújtott és e szavakkal üdvözölt:

– Üdvözöllek, Bocskai Péter!

Álom ez, vagy valóság? Ráismertem benne, aki ily szívesen fogadott, egykori fegyvertársamra, a vitéz és nemes Kornis Leventére. Észrevette csodálkozásomat és sietett a fölvilágosítással:

– Valamint téged, úgy engem is elüldözött a hazából Báthory Zsigmond őrjöngése – mondá bús hangon –, nem akartam a német szolgájának fölcsapni és tiltakozzam az egyezés ellen, mely Erdélyországot cserébe adta egy rongyos kis német hercegségért. De én már tudtam, hogy milyenek az állapotok a felvidéken, hozzám már eljutott annak a híre, hogy pusztította el Básta Magyarország három szép megyéjét. Azért is egyenesen idejöttem és bevártam idejöttödet.

– De miként sejtethed, hogy erre veszem utamat? – kérdém ámulva.

– Hajdúországnak mindenfelé vannak követői. Ahol a pusztulás tanyázik, elküldjük mi oda apostolainkat, akik hirdetik a kétségbeesőknek, hogy merre van a szabadság földje. Két emberünk lépésről lépésre kísért és napok óta várjuk már megérkezéseted.

– De miért ez a készülődés? Egyetlen agg harcosért, akinek már teher a kezében a csatabárd?

– Nem is egyedül miattad, Bocskai Péter, ámbár bölcs tanácsod sokat ér nekünk. De van egy fiad!

– Távols van ő – mondám kedvetlenül –, négy év óta nem láttam. – Ki tudja, mi lett belőle azóta? Hisz Báthory Zsigmond példája bizonyítja, hogy négy év alatt hogy lehet egy hősből pityergő asszony! István gyermek volt még, mikor Prágába ment, és a gyermek lelke fogékony, hátha őt is megmérgezték cselszövő tanaikkal?

– Ne tarts tőle, Bocskai Péter! – válaszolt Kornis –, ismerem fiadnak lelkét és bizonyos vagyok, hogy abból sohasem hal ki a szabadság és a hon szeretete.

(Bocskai István önkéntelenül kinyújtotta jobbját a távol felé. Mintha meg akarna szorítani egy kezét, melyet bizalommal nyújtottak feléje.)

– S mit akartok az én fiammal? – kérdeztem.

– Ő legyen a vezérünk, Hajdúország királya! Ő álljon bosszút a legyilkolt ezrekért, adja vissza szabadságunkat, szerezze meg vérrel kiküzdött alkotmányunkat. Ifjú és hős a te fiad és eszes. Ha ő vezet a harcba, semmi kétség, hogy mienk lesz a győzelem és ismét kivirul a hon földje.

– De hogyan adjuk ezt tudtul fiamnak? – kérdeztem.

– Te magad menj el Prágába, Bocskai Péter, s mondd el neki, amit láttál és tapasztaltál. Másnak tán el sem hinné. A te szavadban nem fog kételkedni.

Még ugyanazon este útra keltem. Hosszas és fáradságos volt vándorlásom, de végre célt értem. Most azt kérdelem tőled, fiam, akarsz-e velem jönni? Nem foglak rábeszélteni ékes sza-

vakka. Ha nem érzel lelkedben haragot és mély elszántságot azok után, amiket mondtam, bocsáss egyedül útnak.

– Ne tovább, atyám! – kiáltott fájdalmas megilletődéssel az ifjú. – Hát ily rosszul ismered fiadat? Csak egy percig is kételkedhetél benne?

– Nem kételkedtem – válaszolt az agg dalia és szívére ölelte az ifjút. – Most már csak egy kérdésem van hátra: mikor indulunk?

– Azonnal! Egyetlen pillanatot sem akarok vesztegetni. Az éj sötét; éppen jó lesz nekünk bujdosóknak, hogy észrevétlenül hagyhassuk el ezt a várost.

Odament a falhoz és leakasztotta onnan kardját. Egyszerre megállt, különös mosoly játszott ajka körül, midőn halkán, mintegy magába mélyedve így szólt:

– Rudolf király, igazat beszéltél! Kezdődik már az első támadás!

V. Az elpusztult mintakép.

Bocskai István így szólt édesapjának, mikor már Prága falain kívül voltak:

– Még egy kísérletet teszek, mielőtt egészen követlek. Tartozom ezzel magamnak is, de leginkább annak, aki négy évvel ezelőtt ideküldött. Beszámolok neki eddig viselt dolgaimról, s aztán fölteszem a kérdést: hát te mit végeztél az alatt, amíg én száműzetésben éltem?

Bocskai Péter megdöbbenve tekintett fiára.

– Báthory Zsigmondot akarod fölkeresni? – kérdé reszkető hangon.

– Őt. Mert bocsáss meg apám, de nem tudom elhinni még neked sem, hogy ember ennyire megváltozzék. Hisz még mindig él a lelkemben, mint egy mintakép, az ő alakja! Magam előtt látom a vitézt, aki legyőzhetetlen volt a csatában, a bölcsét, aki utolérhetetlen volt a tanácsban. Fülemben csengenek szavai, melyeket a búcsúzaskor mondott. Négy évig ezek melengették szívemet, mikor fagy borult minden érzésemre és belőlük merítettem vigaszt a nagy elhagyatottságban. Hogyan kívánhatod hát tőlem, hogy egyszerre lemondjak róla és közönséges, nyomorult embernél egyebet ne lássak ott, ahol eddig a haza csillagát láttam ragyogni?

Az öreg Bocskai fölsóhajtott.

– Fiam, mikor még gyermek voltam, akkor tűnt le az utolsó igaz csillag a magyar égről! – mondá búsan. – Hollós Mátyás király volt a neve. Úgy látszik, hogy vele sírba szállt a magyar nagysága és dicsősége is, mert azóta sok név tűnt fel, de egynek sem volt maradandósága. Hanem azért nem tartóztatlak. Menj oda, ahova szíved húz, győződjél meg. És ha látad, hogy mily gyöngye alapokra fektetted bizalmadat, térj vissza hozzám. Tanuld meg, hogy az igaz férfi ilyen időkben, mint amilyeneket mi élünk, első sorban saját magában bíz, s ha ezt megtanultad, ki tudja, nem leszel-e te a magyar hazának az, amivé Báthory Zsigmond lehetett volna?

Szótlanul lovagoltak néhány perci egymás mellett, aztán István szólalt meg:

– Hol lesz a találkozó?

– A hajdúvárban – válaszolt az agg –; előre megyek és bejelentem jöttödet. Bizonyosan tudom, hogy eljössz. Keserű pohár vár reád, de férfiú vagy és nem fogod hazáddal éreztetni, hogy reményed és bizalmad megcsalt. Vizontlátásra egy hónap múlva!

Elváltak egymástól. Lassú léptekkel baktatott Bocskai Péter paripája, tán mert nehezére esett, hogy ismét egyedül kell bejárnia a hosszú utat? István sokáig nézett apja után, és úgy csábígtatta valami, hogy kövesse azonnal.

De ellenállt a kísértésnek. Az ő útja Kolozsvár felé vitt.

Amint így egyedül haladt az éjszakában, hirtelene eszébe jutott Venceszlausz. Vajon mit mond majd a fiú, ha holnap reggel sehol sem találja?

Mosolygott a hóbortos fiú lelkesedésén. Hogy ragyogott a két szeme, mikor elszavalta:

*Édes István király,
Téged szívünk kíván!*

Pedig ki volt neki István király? Minő érzés fűzte a magyarok e dicsó alakjához? S hogy eltanulta a magyar nyelvet!

Amint így tépelődött Bocskai István, és sajnálkozott magában, hogy búcsúszó nélkül kellett elválnia a hű cimborától, egy kis ligethez ért, mely a Moldva folyó partján feküdt. Szomjúság epesztette. Elhatározta, hogy leszáll és vizet merít a maga és a paripája számára. Meg is pihenteti a lovát vagy fél óráig, mert hosszú út vár még reá az éjjel.

A kantárt a paripa nyakába vetette és leugrott. Még jóformán földet sem ért a lába, mikor hirtelen átölelte két kar és egy ismeretes hang súgta fülébe:

– Szökni akartál? Cserbenhagyta volna hű dalmondódat? Az ám, ha lehetne!

– Venceszlausz! – kiáltott örvendezve István! – Hát te hogyan kerülsz ide?

– A lovam hátán! Nekem feltűnő volt, hogy nem jöttél el az apródok vacsorájára, és mindjárt gyanúba fogtalak, hogy haragodban el akarsz távozni, anélkül, hogy valakinek szólnál. Otthagytam hát én is a vacsorámat és a szobád felé siettem, de zárva találtam az ajtaját. Odabent azonban beszélgettek és néha kihallatszott a hangod, mely olyan különösen csendgett, mintha nagy fölindulás vett volna rajtad erőt. Aztán megszólalt egy másik hang is, de ezt már nem ismertem...

– Csak nem hallgatóztál talán? – szakította félbe félig haragosan, félig pedig aggódva a beszélőt Bocskai István.

– Nem! De ha tettem volna is, akkor sem kellene attól tartanod, hogy elárulok akár csak egy betűt is a hallottakból... Annyit azonban kiokoskodtam, hogy jó lesz résen lenni, ha egyáltalában még látni akarlak. Nem szóltam senkinek, lementem az istállóba, fölnyergeltem a lovamat, hegedűmet és furulyámat a nyeregbe vettem és a mellék kijáratnál leleskedtem, míg távozni láttalak egy öreg csatlós kíséretében.

– Apám volt! – mondá Bocskai komoly hangon.

Venceszlausz nagy szemeket meresztett.

– Apád? A hatalmas Bocskai Péter? No, akkor ugyancsak furcsa világ lehet arra tifeleitek! Mikor aztán elváltatok egymástól, s én láttam, hogy merre visz a te utad, elédbbe vágtam egy mellékösvényen és itt vártalak be.

István meleg érzéssel szorította meg a bohó fiú kezét.

– Köszönöm, jó Venceszlausz, hogy ezt megcselekedted. Éppen most töprenkedtem azon, hogy nem búcsúzhattam el tőled. Nagyon fájt ez a gondolat, de most már minden jól van.

Venceszlausz fürkésző tekintetet vetett Istvánra.

– Búcsúzni? – mondá kesernyésen. – Hát te búcsúzni akartál tőlem?

– Búcsúzni.

– Abból ugyan nem lesz semmi, mert én veled megyek.

– Azt sem bánom, ha elkísérsz egy darabig...

– Érts meg valahára! – kiáltott türelmetlenül és csaknem siránkozva a fiú. – Nem hagylak el, veled megyek! Nem csak az útnak egy darabján, hanem egészen, örökre.

– Bolond beszéd!

– Már miért volna bolond? Elmondtam neked néhány órával ezelőtt, hogy sorsomat a tiedhez kötöm, s most meg is cselekszem. Ahova te mégy, oda megyek én is. Ahol neked lesz hazád, ott találok én is otthonomra... Ne kísértsd meg, hogy lerázz nyakadról, mert hasztalan volna ügyis! Ismered makacsságomat és tudhatod már, hogy ha föltettem magamban valamit, ki nem veri azt senki a fejemből. Hát még mikor arról van szó, hogy örökre veled legyek!

– De apád, mit mond majd apád? – kérdé aggódva Bocskai.

– Bánja is az, akármerre megyek, csak a dicsőség útján haladjak. S hol találhatnám meg gyorsabban az oda vezető utat, mintha veled maradok.

Bocskai István nem ellenkezett tovább. Mélyen meghatotta őt a fiú ragaszkodása. Szívéhez ölelte Venceszlauszt. Lóra ültek ismét, hogy folytassák utazásukat.

– Hová indultál? – kérdé Venceszlausz rövid szünet múlva.

– Erdély felé.

– Mit akarsz ott?

– Báthory Zsigmonddal akarok beszélni, aki mostanáig fejedelmem volt.

Venceszlausz küzdött magával egy ideig, aztán bajtársa vállra tette a kezét és így szólt halk hangon:

– Ne menj oda!

– Már miért ne?

– Mert nagy és fájdalmas csalódás fog érni.

– Mit tudsz te erről? – kérdé összerázkódva Bocskai István.

– Sokat, talán többet, mint sejtened. Másnak el nem mondanám, de előtted nincs titkom. Hisz tudod, hogy valamennyi apród közt nekem van a legszebb írásom... eleget haragudott emiatt jó apám, aki inkább szerette volna, ha első lettem volna a kardforgatásban... E tudományom miatt sokszor hivatott magához Lobkowitz, a kancellár, és megíratta velem azokat a leveleket, amelyeknél a csinos külsőre sokat adott. Azt hitte a jó ember, hogy bátran teheti, mert a levelek latin és spanyol nyelven voltak fogalmazva. Azt nem is sejtette a kancellár, hogy Bocskai István már rég barátságára méltatott és hogy tőle tanultam annyi nyelvet, hogy akár professzor is lehetnék. Előmbé tette a leveleket és azt mondta: „Írd le!” Én pedig leírtam szó nélkül, még az arcom izma sem rándult meg. Pedig, hej, de sok furcsa dolog volt abban elmondva. Népek sorba két-három rövid sorban elintézte, élet és halál egymás mellett. Ha Lobkowitznak csak sejtelme is lett volna, hogy én megértettem valamit az ő leveleiből, már rég sötét börtön fenekén szenvednék. Ebből tudhatod meg azt is, hogy miért kértelek mindig, hogy csak titokban oktass, s azt is, hogy miért jó nekem néhány évre innen eltávozni.

– Mit akartál elérni ezzel a veszedelmes játékkal? – kérdé Bocskai István.

– Eleinte semmit. Meguntam végre és föltettem magamban, hogy olyan malacot ejtek a papirosra, amiért Lobkowitz menten lecsap az íródeákságról. De a véletlen úgy akarta, hogy a legújabb levélben éppen rólad volt szó.

– Rólam? – kiáltott föl bámulva Bocskai. – Kinek írhatott rólam a kancellár?

– Bástának. Szó szerint ezeket írta: „Ami a fiatal sárkányt, Bocskai Istvánt illeti, erre ne legyen kegyelmes uramnak semmi gondja. Jól őrizzük mi őt. Az igaz, hogy a király szereti, de ez nem tesz semmit. Ő felsége most az aranycsinálást tanulja és ezzel úgy el van foglalva, hogy nem ér rá beleszólni a mi dolgainkba. Bocskay István pedig nem is sejtí, hogy mi történik az ő hazájában, mert van ám annyi eszünk, hogy csak azokat a leveleket juttatjuk el hozzá, amelyeket már előbb gondosan elolvastunk. Ha olyan a tartalmuk, hogy veszedelmesnek

látszik, elkobozzuk. Így talán idővel sikerül majd még az is, hogy a fiút elidegenítjük apjától, amint ez már a Konstantinápolyban élő Pálffyánál sikerült.

– Gyalázat! – dörmögött méltatlankodva Bocskai, aztán hirtelen szóval rátámadt Venceszlauszra: – S minderről miért nem szóltál nekem soha?

– Volt eszemben! Ismerem heves természetedet. Tudtam, hogy ha csak egy betűt hallottál volna az imént elmondottakból, rögtön mentél volna Lobkowitzhoz és felelősségre vontad volna.

– Valóban, ezt tettem volna!

– No lásd! Tudod-e, mi lett volna az eredménye? Az, hogy Lobkowitz először is leüttette volna az én fejemet a titok elárulásáért, aztán téged is eltett volna láb alól.

– Igazad van! – mormogott Bocskai István –, okosan cselekedtél.

– Tudom. De még más oka is volt az én hallgatásomnak. Elmondom majd lassacskán útközben.

– Valamit említettél Erdélyről és Báthory Zsigmondról – szólott közbe Bocskai.

Venceszlausz fősóhajtott. A hold éppen arcára sütött és Bocskai láthatta, hogy arcának kifejezése komoly, csaknem bánatos.

– Hej, az az utolsó levél! – mondá –, sokat adnék, ha el nem olvastam volna. Az a bizonyos levél magyar nyelven volt írva.

Ebben a levélben a névtelen író kéri Lobkowitz herceget, tudassa Rómában, „hogy a terv sikerült. – Mert – úgy mond – a főakadály el van hárítva: Báthory Boldizsárt, a fejedelem nagybátyját, tegnap végezték ki a fejedelem parancsára, mint összeesküvőt.”

Bocskai István paripája e pillanatban fájdalmasan fölnyerített és nagyot szökött. Lovásának sarkantyúja mélyen vágódott a vékonyába. A fiatal levante pedig magánkívül kiáltott föl:

– Mit mondtál? Báthory Boldizsár!... Ez lehetetlen!

– Szó szerint úgy mondtam, ahogy írva volt – válaszolt elszomorodva Venceszlausz. – Nem lehet szó tévedésről, mert a következő levél, mely a Lobkowitz kezéből eredt, s amelyet szintén le kellett másolnom, tökéletesen megerősítette az előbbi hírt... Annyira erőt vett rajtam másolás közben a fölindulás, hogy nem vigyáztam eléggé magamra. Lobkowitz észrevett valamit és átható szeme lelkem mélyébe akart pillantani. Kértem, bocsásson el előbb, mert az elmúlt éjjel kissé sokat találtam mulatni, és rosszul érzem magamat. Ez a talpraesett mentség, úgy látszik, megnyugtatta, vagy talán csak úgy mutatta.

Bocskai István már nem hallgatott cimborájára. Két kezét homlokára kulcsolta és fölhaborodása lángoló szavakban tört ki:

– Mennyei gondviselés! – Hát lehetséges ez? Való volna ez? Akit én tiszteltem, szerettem, az ily kegyetlen a saját vére ellen? Mintaképem voltál, Báthory Zsigmond, föláldoztam neked gyermekéveim örömeit, ott hagytam mindent, ami csak kedves volt előttem és most... és most...

Könny gördült végig arcán.

Venceszlausz odalépett hozzá, nyakát átfonta karjával és gyöngéd szeretettel így szólt:

– Nem méltó hozzád ez a csüggedés, Bocskai István! Mert ha sárba is dőlt mintaképed, maradt helyette egy másik, melynek szent arcát sohasem mocskolhatja be szennyfolt, mely örök és tündöklő. Megmaradt, akiért küzdeni kell jóban úgy, mint rosszban, örömben úgy, mint bánatban: a haza!

VI. A kolozsvári nász.

Bocskai István megmaradt szándéka mellett és folytatta az utazást Kolozsvár felé.

Látni akart mindent a saját két szemével és meggyőződni, ha csajugyan nincs-e már semmi remény? Ha le kell mondani a reményről, megismeri legalább a dolgok állását, megtudja, mi minden változott a lefolyt négy év alatt.

Az a beszélgetés édesapjával teljesen férfiúvá érlelte a különben is nagyon komoly ifjút.

Elhatározta, hogy folytatja Báthory Zsigmond megkezdett művét és megszabadítja Magyarországot úgy a német, mint a török iga alól.

Azt már belátta, hogy a veszedelmesebb ellenfél a német, mert csellel és fortéllyal dolgozik. A török csak földjét akarja elhódítani a magyarnak, a német a nyelvét és a lelkét akarja kiküszöbölni.

Előbb tehát a némettel kell végezni, még pedig, ha már másként nem lehet, a török segítségével. Eddig a magyar volt az, akit a két vaskapocs közé szorítottak: egyik felől a kelet, másik részről a nyugat. Hátha neki sikerülne a kelet segítségével előbb a németet kiverni az országból, aztán a török önkényeskedésnek is határt szabna.

Nem volt új ez a gondolat. Mátyás király lelkétől kölcsönözte Bocskai István. A nagy fejedelem élete hasonló igyekezet és küzdelem közt folyt le.

Ami annak sikerült, miért ne sikerülne neki is? Hisz még sorsuk is annyira hasonló! Az igazságos király sem született a trón közelében, őt is elvitték gyermekeibe idegen udvarhoz, mint zálogot, ő is ette a fogság keserű kenyerét és csak saját magának köszönhet minden sikerét. Mikor a trónra lépett, mindenki azt hitte, hogy újra egy gyermekkirály áll az ország élén, akinek játék kell, nem pedig kard és királyi pálca. Nem telt bele két év, s már tisztában volt vele az egész világ. Elég lesz hát neki is két év, ha ügyesen tudja fölhasználni az idejét.

Az alap már megvolt. Hajdúország megválasztotta fejedelmének. Nem ismeri ugyan még alattvalóit, de amit apja róluk elmondott, elegendő arra, hogy számíthat rájuk a harcban.

Mikor Venceszlász kíséretében megérkezett Erdély fővárosába, Kolozsvárra, a házak zászlókkal voltak díszítve, a nép ünnepi ruhákban járt-kelt, s úgy tetszett neki, mintha az arcokon öröm és lelkesedés tükröződnék.

Vajon mi történik itt?

Érezte, hogy újabb meglepetés készül számára, de nem mert kérdezősködni, mert attól tartott, hogy olyasmit hall, ami újból megrendíti bizalmát az emberekben. Szótlanul haladt tehát saját háza felé, amelyből alig néhány hét előtt édesatyja éjnek idején menekült az üldözők elől, akiket Báthory Zsigmond küldött rá.

Nagy meglepetésére, a Bocskai-házat is fényes díszben látta. Az erkély csaknem leroskadt a sok virág alatt, keleti szőnyegek és tarka zászlók mindenfelé. A családi címer koszorúkkal volt körülfonva, és a kapuk tárva voltak, mintha valakit várnának.

...És ez a valaki ő volt! Mert amint bekanyarodott az utcába, ahol háza állott, kettős sorban látta fölállítva az ünnepiesen öltözött cselédséget, melynek élén az öreg Bangó Pál, a család régi és hű szolgája, fogadta ezekkel a szavakkal:

– Üdv neked, urunk, aki eljöttél erre a fényes ünnepre!

– Mi történik itt, Bangó? – kérde bámulva Bocskai István.

– Hát nem tudod még? Nem mondták el útközben? A fejedelem házasodik, és te leszel a násznagya.

– A fejedelem? Kicsoda az a fejedelem? Talán Básta, az egykori ezreddobos?

Az öreg Bangó minden meghatottsága dacára elnevette magát.

– Tréfálsz, jó uram! – mondá –, mert komolyan csak nem tételezted föl, hogy a Bocskai-ház emberei ilyen alkalommal kitűznék a zászlót. Báthory Zsigmondról van szó, aki ma ünnepli egybekelését Mária Krisztina főhercegnővel, Károly főherceg leányával.

Bocskai István homlokához szorította kezét. Inगतag lépésekkel ment házába és jó ideig tartott, míg annyira magához tért, hogy folytathatta a kérdezősködést.

– Hát Báthory Zsigmond nem cserélte el Erdélyt? – kérdé csaknem félénken.

Az öreg szolga előbb körülnézett, nem hallgatja-e valaki a beszélgetést, aztán vontatott hangon válaszolt.

– Elcserélte biz az, de aztán megbánta az alkut és visszacserélte. Pap akart lenni egy ideig, de ismét elővette régi jó kardját. Éppen kapóra, mert Lobkowitz parancsára Básta már bejött Erdélybe, hogy átvegye a várakat. Hanem sietve távozott, mikor Zsigmond elébe ment. Alig volt hatezer ember mellette. Bástával pedig hatvanezer harcedzett katona érkezett, és mégsem mert kiállni a hajdani dobos.

– Tovább! Tovább! – sürgette a beszélőt Bocskay.

– Nincs tovább. Amint Básta kitakarodott Erdélyből, Zsigmond rögtön fényes követséget menesztett Grácba, és megkérte Mária Krisztina főhercegnő kezét. Hallottam azoktól, akik a követséggel jártak, hogy ott eleinte furcsa arcot vágtak a váratlan fordulat miatt és el akarták kergetni a követeteket, de végre meggondolta Károly főherceg a dolgot és így szól: „Erdély így vagy úgy, fegyveres úton vagy békés szerződés folytán a mienk lesz. Jobban szeretem az utóbbi módot!” S odaigérte leánya kezét.

– De te azt is mondtad, hogy én leszek a násznagy?

– Úgy van. A fejedelem ki akar békülni mindazokkal, akiket megbántott, és első sorban veled és apáddal... Nem támaszthatja föl a halottakat, de az élőket kárpótolhatja. S megígérte, hogy jóvátesz mindent.

Az öreg szolga tekintete elborult, komor arccal nézett maga elé. Aztán reszketve folytatta:

– Azt hiszi, hogy jóvátehet mindent... Adja is az ég... de egyet még sem tehet jóvá soha...

– Mire gondolsz, jó öreg? – kérdé halkán Bocskai István –; az bánt-e, hogy a fejedelem kivégeztette nagybátyját?

– Az is. De Báthory egyebet is cselekedett, olyasmit, ami eddig magyar földön nem történt. Mikor Boldizsárt a vesztőhelyre vitték, fiatal neje, a szép Kendi Margit, utat tört magának a fejedelemhez, s lábához vetve magát, kegyelmesen esdekelt férje számára. Zsigmond kidobatta a könyörgő asszonyt az utcára!

–Így történt? – kérdé fölindulva Bocskai.

– Így. Azután odaállt az ablakhoz és végignézte atyafia kivégzését, közbe-közbe könnyeit törölgetve és síró hangon panaszkodva: „Teremtő Istenem, mit vétettem ellened, hogy kényeszerítesz atyámfiái vérével bemocskolni kezemet? De hát több a te akaratod az atyafiságnál!”

– Hisz ez örület! – lihegett Bocskai.

Az öreg szolga különös tekintetet vetett urára és így szól:

– Én is attól tartok, hogy az.

Mély csend támadt körülöttük, mert Bocskai nem mert több kérdést intézni, az öreg Bangót pedig elfogta a félelem, mert attól tartott, hogy már sokat is talált mondani. Rendbe hozta ura öltözetét, aztán eltávozott, magára hagyva Bocskai Istvánt sötét gondolataival.

Mit higgyen? Mit reméljen?

Odament az ablakhoz, föltárta és mohón szívta magába a betóduló friss levegőt. Fényesen sütött a nap, enyeltő sugarai el akarták vele hitetni, hogy jobbra fordulhat még minden, de az a nehéz nyomás szívében nem engedte, hogy a napsugár rábeszélésnek higgyen.

Egyszerre csak a szemközt levő épületen akadt meg a tekintete. Borzongás futott rajta végig. Az a kis házikó is föl volt díszítve, hanem különös dísszel. Fekete lobogó volt ormára kitűzve, ciprus-koszorú vette körül címerét és kapujára egy nagy fekete kereszt volt rajzolva, a keresztre ez volt írva:

„Lesz még föltámadása a halottnak!”

Bocskai István becsengette szolgáját s megkérdezte:

– Ki lakik odaát?

– Nem tudnád, uram? A férjétől megfosztott fejedelmi rokon: Kendi Margit lakik ott!

*

Mikor Bocskai István egy óra múlva elment otthonról, már várta a fejedelem fényes küldöttsége, melynek élén az udvarmester, Nalácsi Pál uram, ékes szavakban mondta el, hogy Báthory Zsigmond őt szemelte ki násznagynak, ő vezeti az ifjú fejedelmi arát az oltárhoz. „Mivel pedig már egy óra múlva lesz az esküvő, itt az ideje, hogy induljunk!” – fejezte be az öregúr beszédét.

Bocskai szórakozottan hallgatta a cikornyás beszédet végig, és jóváhagyólag intett fejével. Különös gondolat jutott eszébe. Vajon honnan tudta az ő háza népe és a fejedelem olyan bizonyosan, hogy ő éppen ma fog megérkezni négyévi távollét után?

Nem is állhatott ellen a kísértésnek, hanem indulás közben, mikor az öreg Bangó egyszer közelébe ért, hirtelen odasúgta neki:

– Ki értesített benneteket, hogy ma fogok érkezni?

– A nagyúr – volt a válasz.

...Tehát édesatyja! Hát már idáig ér el Hajdúország hatalma, hogy nem csak az ő életét, de a körülte történő eseményeket is igazgatja? Vajon mit akar az öreg Bocskai Péter azzal elérni, hogy ismét olyan közel vitte egykori mintaképéhez? Tán ő is újból bízik Báthory Zsigmondban?

Az idő rövidsége miatt egyenesen a templom előcsarnokába indult a menet. Tulajdonképpen úgy kellett volna, hogy Bocskai István a palotából kísérelje a menyasszonyt az oltárig, de hát itt minden másként történt! S így esett meg, hogy a sekrestyében először pillantotta meg Mária Krisztinát.

Szóke volt, mint a kalász, amely közé búzavirág tévedt. Ez a két búzavirág a két ragyogó szem, melyben jóság, műveltség és okosság csillogott. Piciny piros szája, mikor kinyílt, fakadó bimbóhoz hasonlított. Termete liliomszál. Az egész nő csupa kedvesség, szelídség s olyan volt Zsigmond oldalán, mint a rózsás hajnal a sötét éjszaka mellett.

Bocskai István, mikor ezt a nőt meglátta, elfelejtette sötét gondolatait.

Mit akar ez a gyöngye virág a vérrel áztatott földön? Itt akar gyökeret verni, hol folyton zúgnak a viharok? Kis kert kellene neki és olyan ápoló kertész, aki megóvja a legcsekélyebb kedvezőtlen széljárástól!

De nem ért rá sokáig tépelődni, mert már közeledett a másik oldalról Báthory Zsigmond. Feltűnt Bocskainak az is, hogy a pompakedvelő fejedelem mily egyszerűen van felöltözve és hogy csaknem szegényes a kísérete.

A fejedelem szótlánul szorította meg Bocskai jobbát.

A sekrestye ajtaján keresztül indult a menet az oltár felé. A templom homályos háttére zsúfolásig megtelt nézőkkel, de ezek is olyan sápadtaknak látszottak és valóban meg-

döbrentő volt a hatalmas épületben uralkodó csend. „Ha a menyasszony mosolygó arcát nem látja az ember – mondja egy akkori krónikás –, azt hitte volna, hogy nem nászmenet, hanem halotti kíséret halad el előtte.”

Az ablaknál a pap fogadta a fiatal párt és éppen hozzá akart látni a szertartáshoz, mikor hirtelen kettévált a függöny, mely az oltár hátsó részét eltakarta. Az arany keretben két gyászruhás női alak jelent meg.

...A templom közönsége zúgni kezdett. A rémület szava volt ez, mely ott megszólalt. De nem mert hangosan beszélni, hanem csak suttogott. Annál rémesebben töltötte be a levegőt az egyik nőnek, az idősebbnek szava:

– Boldogságod küszöbén álljanak a meggyilkoltak véres árnyai mindig közted és örömeid közt!

Többet nem mondott, hanem magához szorította a másik nőt, a fiatalabbat, aki megtörve és némán állott mellette.

A fiatal menyasszony nem értette e jelenetet, nem tudta, mit akar ez a két nő. Kissé meg volt ugyan ijedve, de utóvégre azt hitte, hogy Erdélyben ez szokás az esküvőn. Azért is oda fordult Bocskaihoz és gyermekded egyszerűséggel, halkán kérdezte tőle francia nyelven:

– Mondja csak, mit beszélt?

De Bocskai ajkán is megfagyott a szó. Ráismert azonnal a két sötét alakban a két áldozatra.

...Az egyik Báthoryné Majláth Margit volt, akinek fiát, Boldizsárt, és második férjét nem rég végeztette ki a fejedelem.

...A másik Kendi Margit volt, Báthory Boldizsárnak özvegye.

– Vigyétek el a fejedelmet! – sűgött egy hang (az udvari orvosé volt) –, mert ismét erőt vesz rajta a betegsége.

És csakugyan Báthory Zsigmond arca olyan kifejezést mutatott, melyből Bocskai mindent kiolvasott, ami csak engesztelő, szájalomra keltő lehetett és magyarázatot nyújtott neki arra, amit eddig nem értett.

Az ő mintaképe nem volt gonosz, lelketlen, hanem csak elmebeteg.

Azért küldte hát ide fiát az öreg Bocskai Péter, hogy ezt meglássa és teljesen kigyógyuljon minden reményéből. Mintha csak azt akarta volna neki mondani: Láss és okulj!

Be sem várta, folytatják-e a ceremóniát, vagy nem, hanem azonnal elhagyta a templomot. Egy utolsó tekintetet vetett még az ifjú menyasszonyra, aki mit sem értett az egészből és csak duzzogott, hogy Bocskai nem felelt a kérdésére; aztán ment, amerre sorsa vezette. Lovára kapott és elvágtatott. Venceszlausz csak két óra múlva érhetett utol, a poros országúton.

...Egy nappal később, hogy Bocskai István elhagyta Kolozsvárt, másik menet haladt ugyanazon az úton. Mária Krisztina utazott vissza Grácba fejedelmi szülőihez. Báthory Zsigmond kijelentette, hogy visszavonul a világtól és elmeegyzárdába zártnak.

VII. A Kortyogóban.

Városokat, templomokat, egész vidékeket elpusztított a háború, de a „Kortyogót” meghagyta épségben. Ott áll talán ma is még az országút mentén, ahol negyedfél század előtt állott, és már messziről integet a vén tölgy lombkoronája az utas elé. Valamikor, nagyon, de nagyon régen, *földvár* volt ez a hely, a síkság közepén fekvő sáncokkal és vízárkokkal körülvett erősség. Sík vidéken ma is találni gyakran, szétszórva az egész alföldön, hatalmas gránitkockákat, amelyek nem ott termettek, de már azt sem tudja a környék népe, hogyan és miért kerültek oda? A kutató tudós sem okosodna ki belőle, ha egy-egy félig elkopott fölirat a kövek

némelyikén nem hirdetné, hogy egy hajdani földvárnak alapkövére akadt. Az efféle várnak pedig az volt a célja, hogy hirtelen támadó veszedelem idején oda menekülhessen a környék lakossága és legféltettebb kincseit megóvhassa.

A Kortyogó csupa ilyen gránitkockából épült, talán még a tatárjárás után. Kemény, de szilárd az épület, olyan, melyről azt mondják, hogy nem őrli meg az idő foga. Hanem ez mégsem védhette meg az időnél is pusztítóbb ellenségtől, ha homlokzatán nem visel egy emberi alakot. Egyetlen széles és sima kőből állott a homlokzat és ebbe egy emberi alak volt bevésve életnagyságban, amint kupát hajtogat és nagykortyokat nyeleget.

Kortyogó az országút mentén feküdt, de azonfelül mérföldekre járó úton az egyetlen hely is volt, ahol friss italtra lehetett akadni. Ezt nyújtotta a kis ér, mely mellette a földből fakadt és savanykás ízű vizével a porban és hőségben elepedőket fölüdítette. Mély és terjedelmes pincéje pedig jó borokkal volt ellátva. Tatár, török, német, magyar, kuruc és labanc tudta ezt. A Kortyogó tulajdonosa is egészen biztosan érezte magát, éjjel-nappal nyitva álló kapuja dacára. Őt senki sem nézte ellenségnek, hanem olyan embernek, akire a forrás van bízva.

Messzire esett falvaktól és városoktól, előtte és mögötte a végtelen róna terjedt, amelyet átszelt az ország útja. Aki erre járt, annak többnyire sietős volt az útja, nem ért rá mulatni, hanem éppen annyi időt vett magának, hogy szomját enyhítse; ingyen a forrásból, vagy pedig olcsó pénzért a homoki borból, melyet a gazda termelt. Ő szabta meg bora árát, és sohasem volt rá eset, hogy valaki sokallta volna.

Egy vén tölgyfa árasztott illatot és nyújtott árnyékot a ház előtt. Hatalmas gyökerei a savanykás vizű forrásban fürdöttek és talán az adta leveleinek a szokatlan üdeséget a nyári hőség dacára.

Mérföldekre nem volt több fa ennél az egynél. Hatalmas sáserdők ingadoztak, apró cserjések lepték el tavaszkor a földet, hogy már nyár közepén elmúljanak; vadrepce tarkázta virágaival az ingoványos réteket, bürök és zsálya szegte be a mocsarak szélét, de fa nem volt több ennél az egynél. A villám akárhányszor csapott le körülte és mellette, de egyetlen ágát sem bántotta. A fürgeteg, mikor lekaszált a sást, csak pajkoskodott a tölgygel, de nem ejtett rajta sebet. Hát a madarak? Hízelegtek neki bűbajos madárnyelven, dicséneket zengtek tiszteletére, de fészket nem raktak lombja közt. Mert a Kortyogó sohasem otthon, hanem csak vendéglátó.

Alkonyatra jár az idő, a nap már leáldozott, de napközben elszéledt sugarai mintha még ott himbálóznának a levegőben.

Egy-egy türelmetlen csillag már lepislant a magasból. Keresztültűz a tölgy lombján a hold és éppen oda báméskodik, ahol egy falócán egy magányos lovac üli. Előtte egy öblös kupa.

Már jó negyedórája, hogy a távolból lódobogást neszel, de azért pillanatig sem zavartatja magát. Pedig két lovac jön, s ő egyedül van egymagában. Elárulta neki azt is a közelgő lódobogás, hogy akik arra tartanak, igazi lovacok, akik, mint ő, pihenőt akarnak tartani. Nincs tehát ok a nyugtalanságra, mert a Kortyogóban van még elég bor három ember számára is.

De azért mégis nagy szemeket mereszt, mikor egyszerre csak oda kanyarodik elébe a két jövevény. Meglepetés és öröm váltakozik arcán, csaknem elnyeli tekintetével az egyik lovacot.

– Bocskai István, te vagy-é, vagy a hazajáró lelked? – kiált ujjongva, miközben fölugrik és eltolja magától a kupát?

– Oly igaz, mint Bocskai István a nevem, hogy te csak Pálffy Miklós lehetsz!

A két barát összeölelkezik és szótlanul csügg néhány pillanatig egymásnak a nyakán. A lefolyt négy évnek minden tapasztalata és keserősége elmúlt és feléjük mosolygott ismét az arany gyermekkor minden játékával és tiszta örömeivel.

Venceszlausz szerényen hátra vonult, hogy jelenlétével ne zavarja a viszontlátás örömét. Föl-alá vezette a két paripát, aztán mikor ebbe is belefáradt, végig hevert a fűben, mely a ház mögött a rétet ellepte.

– Honnan jössz? – kérdé rövid szünet múlva barátját Bocskai István.

– Konstantinápolyból. És te?

– Prágából.

Aztán elhallgattak egy percre, mintha mindegyikük félne a következő kérdéstől. Végre is István folytatta a beszélgetést:

– Hova visz az utad, Miklós?

– Prágába! – volt a halkán adott válasz.

– Miért indultál oda?

– Elmondanám azt is, ha te előbb fölvilágosítanál arról, hogy miért jöttél el Prágából?

– Mondhatnám, hogy elmúlt a négy év, melyre köteleztem magamat, de ezzel az igazságnak csak egy részét mondanám el. Pedig veled szemben igaz akarok lenni mindenben. Halld tehát Miklós: azért jöttem el onnan, mert meggyőződtem, hogy a magyar nemzet nem várhat, nem remélhet onnan semmi jót, mert erős hitem, hogy boldogulásunk csak kelet felől jöhet.

– Én pedig azért hagytam el Konstantinápolyt – válaszolt szilárd hangon Pálffy Miklós –, mert megundorodtam a kelettől. Akarod tudni, mit láttam ott négy év alatt? Zsarnokságot, önkényt, mely kényére-kedvére ezer életet föláldoz.

– Én nyugatról várom a szerencsét népem számára.

– Azt pedig hiába várod onnan, Miklós – szólott Bocskai. – Lehet, hogy száz, vagy kétszáz év múlva a nyugat lesz szövetségesünk, de ma még, mint kérlelhetetlen ellenség áll velünk szemben. Tudod-e, mit akar most tőlünk? Nem kevesebbet követel, mint hogy nyelvünket, nemzetiségünket adjuk oda cserébe kincseiért. Olyat akarna elvenni, amit még a török is tiszteletben tart! Olyat, amit mi nem adhatunk oda semmi áron!

– Sok igazság van abban, amit mondasz – válaszolt Miklós –, de tudod, hogy ki ebben a hibás? Senki más, mint önmagunk? Miért nem bizonyítjuk be előtte, hogy érünk annyit, mint ő? Hogy nem csak a fegyverforgatás, a háború mestersége a kenyerünk, hanem tudunk békében is maradandót alkotni.

Elmentem egyszer Konstantinápolyba a rabszolgavásárra, ahol az embert úgy árulják, mint az igavonó barmot. Beléptem egy fabódéba, ahol húsz rabszolga láncra verve várta a vevőt. Megkérdeztem az elsőt: „Hol születted?” „Olaszország a hazám. Foglyul estem a csatában, s ahelyett, hogy tiszteletben tartották volna vitézi voltomat, láncra vertek és vásárra vittek.” „Melyik föld szült téged?” kérdeztem a másodiktól. „Lengyelország fia vagyok. Mint követ jöttem el ide, itt rabszolga lett belőlem.” „Hát te hova való vagy?” szólítottam meg a negyediket. „Én és társam németek volnánk. Mint kereskedők jöttünk ide, mert a nagyvezér elvette nőül a szultán leányát és nórinbergi ritkaságokkal akarta földíszíteni a házat. Meghívásra jöttünk ide és áruink valóban megtetszettek a hatalmas úrnak. Annyira megtetszettek, hogy mind magának tartotta és mikor fizetésre került a sor, láncra vertek bennünket.” Az ötödik rab francia volt, a hatodik spanyol, a hetedik hollandi, a nyolcadik örmény, a kilencedik bolgár, de már a tizedik magyar. A többi is egytől-egyig magyar volt.

...Mit szólsz ehhez, Bocskai István? Húsz fogoly rabszolga közül tizenegy magyar volt. Mikor e fölött csodálkoztam, a rabszolgakereskedő mosolyogva így válaszolt: „Azért van ez így uram, mert a magyar a legolcsóbb portéka. Úgyszólván, nem kerül semmibe. Ha fogytán van, csak egy szavunkba kerül és a tatár kán megindítja csapatait, hogy százezrével hozza a portékát magyar földről. Gazdátlan ország az, és egész könnyű vele elbánni. A németnek, franknak előbb háborút kell üzeni, a magyarral szemben ez sem szükséges, mert ő a senki nemzete, a senki gyermeke.”

Mélyen bevésődtek ezek a szavak emlékezetemben és föltettem magamban, hogy minden erőmből rajta leszek, hogy a magyar legyen valakié, ha már nem élhet saját magának. Legyen a németé, ha nem lehet másként, de gazdátlan zsákmánya ne maradjon minden bitorlónak. Azért megyek Prágába, s azért ajánlom föl karomat Rudolf királynak. Ott még bíztat a remény.

Ifjak vagyunk még mind a ketten, de máris nagy csalódás ért: Báthory Zsigmond a neve. Hozzá nem térhetünk vissza, mert zsarnoknak lehetnék még híve, de elmebeteg fejedeleme nek soha, olyan korban, mint a mostani. Csak nem vágyódom Konstantinápolyba azok után, amiket tőlem az imént hallottál?

– Nem! – válaszolt röviden Bocskai.

– Szeretem, hogy kimondtad a szót és bízom állandóságodban. Te ugyan azt mondod, hogy a németet meg te ismered, s nem remélsz tőle semmi jót; sőt azért mentél el Prágából, hogy oda soha vissza ne térj többé. De nem csalódhattál-e? Rudolf király csak egy álmodozó ember, akit a véletlen ültetett a trónra. Ismerem az öccsét, a leendő trónörökös: ugyanazt a nevet viseli, mint a magyarok legnagyobb királya, ő is Mátyás, és mondhatom, sok van benne a „hollós” király szelleméből. Nem jönél hát velem hozzá?

– Nem! – mondá másodszor is röviden Bocskai.

– De hát akkor mit tervezel? Tétlenül és összetett kezekkel bizonyára nem óhajtasz a jövő elé nézni. Mondd meg legalább, merre visz az utad?

– Oda, ahol sem a német, sem a török, sem pedig az erdélyi fejedelem nem parancsolnak.

– És magyar földön fekszik ez a csodavidék?

– Ott!

Pálffy Miklós hitetlenül mosolygott.

– Nem mondanád meg, mi a neve ennek a paradicsomnak? – kérde.

– Paradicsomnak nem válik ugyan be, mert sok fájdalom és harag van ott együtt. De azért mégis paradicsom nekem, aki mindenek fölött szeretem a szabadságot. A nevét akarod tudni? Hajdúországnak hívják!... S ha majd egyszer téged is elfog a vágy függetlenül élni, akkor magától is megled az oda vezető utat.

VIII. Éjjeli kaland.

A Kortyogó gazdája meggyújtotta az ivó szobában a mécset és kitérte a kettős ajtót. Az ő nyelvén annyit jelentett ez, hogy tessék beljebb kerülni. Aki pedig a következő öt perc alatt nem követte a meghívást, annak az orra előtt csukta be az ajtót, aminek meg volt az az értelme, hogy tágasabb odakinn.

Mert a Kortyogó csak napközben vendégfogadó, este kilenc óra után pedig nem nyílik meg az ajtaja senki ember fiának kerek e világon. Nem mintha Gyömbér Márton uram annyira keményszívú lett volna, hogy az éjjel idetévedő vándort elverje küszöbétől, de olyan nagyot hallott a szegény, hogy még a földindulás sem ébresztette volna föl álmából, ha egyszer erőt vett rajta a buzgóság.

Ezért volt szófukar és nem bocsátkozott semmiféle beszélgetésbe vendégeivel. Csak jelekkel beszélgettek.

Mikor Venceszlausz észrevette, hogy Gyömbér uram kitárja a két ajtószárnyat, odament a beszélgetésbe merült két leventéhez és ezt a kérdést intézte hozzájuk:

– Künn maradunk?

– Bizonyára! – válaszolt Bocskai –, mert hisz még éjfél előtt megyünk odább. Pedig aki este bemegy a Kortyogóba, azt reggel hat óra előtt ki nem bocsátják.

– Helyes, csak ezt akartam tudni.

Venceszlausz bement a söntésbe és a háttal felé álló Gyömbérnek vállára tette a kezét. Ez megfordult. És most kezdődött a beszélgetés.

Venceszlausz kinyújtotta a jobb kezét, összeszorította markát és olyan mozdulatot tett, mintha egy kancsót emelne ajkához. Ez azt jelentette, hogy bort akar.

Gyömbér összeütötte a bokáját és behunyta jobb szemét. Ez annyit tett: szolgálók szívesen, uram.

Erre aztán Venceszlausz kivette a tüszőjéből a pénzes zacskót és egyenkint kezdte oda olvasgatni az asztalra a rézpetákokat. A hatodik peták után eltolta Gyömbér uram a zacskót. Ez azt jelentette, hogy „ne tovább, ennyi jár a borért.”

Aztán fogta az öblös kancsókat, megtöltötte a csapra vert hordóból és vitte ki a vén tölgyfa alá.

Bűbajos szépségű éjszaka volt. Megkapó varázssal omlott alá a holdfény a tájra és ezüst árban úszott az egész róna. Venceszlausz gondtalanul iddogált és már egészen magyarnak érezte magát a magyar ital mellett. Bocskai és Pálffy ellenben gondolataikba voltak mélyedve.

Pálffy Miklós homlokán ránc mutatkozott, és Bocskai kiolvasta belőle a kérdést:

– Hát mi ezután már ellenségek vagyunk?

Bocskai erre dacosan összeszorította ajkát, miből viszont Pálffy megértette:

– Úgy látszik!

És tovább folyt a néma kérdezősködés és feleletadás.

– Szereted a hazát, de hisz én is szeretem! Boldognak óhajtod látni, én is! Kész vagy érte életedet föláldozni; magam sem kevésbé. Mondd meg hát azt az egyet, miért kell nekünk mindent elfelejtetni, ami eddig boldogított: az ifjúság örömeit, a gyermekkor barátságát, mely egymáshoz fűzött? Ezt mond meg nekem!

Bocskai felelete sokáig késett. Egyszer azonban megszakította a csendet és hangosan intézte a kérdést Pálffyhoz:

– Mondd meg hát te nekem: lehet-e kétféleképpen szeretni ezt a hazát? Van-e többféle formája annak az érzésnek, mely minket hozzá köt?

– Úgy hiszem, hogy van – válaszolt a kérdezett.

– Melyik az a két forma?

– Az első, hogy élni tudunk javára, a másik, hogy készek vagyunk meghalni érte.

– De hisz ez a két forma egy és ugyanaz!

– Lehet, hogy ugyanaz, mikor boldog a haza; de olyan időkben, mint aminőket mi élünk, nem. Az én eszem keresi a módját, hogyan lehetne a két kemény kő közé került nemzetet a megőröltetéstől megóvni, te pedig meg akarod támadni mind a két követ és nem törődöl vele, ha a nemzet el is vérzik a küzdelemben. Velem az okosság, nálad az indulatosság.

Fölvillant erre a szóra Bocskai két szeme és odaszólt:

– Majd meglátjuk!

Ebben a pillanatban érlelődött meg benne a jövő terve, de nem mondta el.

Azonfelül nem is ért rá. Mert a róna közepén, ott ahol sáserdő szegte be az ország útját, hirtelen vad lárma támadt. Olyan üvöltés, mint mikor a farkascorda rátámad a semmit sem sejtő utazóra, és ennek kiáltása elvész a förtelmes ordításban. Közben ropogott a puska, csattogott a kard és megszólalt egy hang bátorítva és lelkesítve, de csakhamar elmerült ez is a nagy zajban.

A három ifjú fölugrott és egyenesen az egy sorban álló paripákhoz sietett, melyek a lárma hallatára már toporzékolni kezdtek, mintha figyelmeztetni akarnák gazdáikat. A következő pillanatban már nyeregben volt mind a három és vágattak arrafelé, ahonnan a lárma hallatszott.

Nagy zavarodás volt ott. Amint a hold fényénél lehetett látni, egy kóbor csapat, minő akkoriban százával járta be pusztítva az országot, lesből megrohant egy fegyveres utazókból álló menetet. A kóbor csapat többségben volt, azonfelül az ijedség is a javukra volt.

De a három lovas váratlan megjelenése megzavarta a kóbor csapatot. Bocskai, Pálffy és Venceszlausz nem vesztegették az időt, hanem úgy szedegették le a kóbor támadókat a lóhátról, mint az érett gyümölcsöt a fáról.

A következő pillanatban az útonállók egy része már megfordította a lóva fejét és eszeveszett sebességgel vágatott el. Hátra se mertek nézni. A többi még tovább küzdött, de már nagyon lankadó buzgósággal.

Akadtt azonban köztük egy fiatal lovas, nem több 23-24 évesnél, aki nem adta meg magát olyan könnyen. Arca, amennyire a holdvilágnál lehetett látni, szép lett volna, ha el nem csúfítja a düh. Úgy vagdalkozott maga körül, mintha egy maga akarna helyt állni gyáván meghátráló társai helyett.

Venceszlausz vállalta magára ennek legyőzését, és bár váltig szokta mondani, hogy nem a kard az ő igazi fegyvere, hanem a lant, ezúttal bebizonyította, hogy remekül ért a kardforgatáshoz is. Akármint csikorgatta is a kóbor lovag a fogát, nem talált rést, mely a cseh apród testéhez vezetett volna, sőt minden erejét és ügyességét kellett fölhasználni, hogy megvédje magát.

Bocskai István egész figyelmét lekötötte egy váratlan tünemény, egy fiatal nő, aki félreállva a harcvonalból, egész jókedvűen nézte a küzdelmet, örömét lelhetette a látványban, mert néha tapsolt is apró kacsójával és búzavirág szemében fölcsillant a lelkesedés egy-egy remekebb vágásnál. A mosoly el nem tűnt arcáról, és ha hátravetette szőke fürtökkel koszorúzott fejét, ez annyit jelentett:

– De szép ez a küzdelem, mely miattam folyik!

És csakugyan miatta folyt. Mert az ifjú kóbor lovag hirtelen abbahagyta a Venceszlauszsal eddig folytatott harcot, lehajolt lóva nyakára és sarkantyúját mélyen belevágta a paripa bordáiba. A nemes állat megállott egy másodpercre, izmai megfeszültek, és egyetlen szökéssel ott termett a fiatal nőnél. Mielőtt még Bocskai és két társa tisztában lehettek ezzel a fordulattal, a lovag átkarolta a nő karcsú derekát, leemelte lováról, magához emelte, aztán lóva nyakára vetve a kantárt, így szólt:

– Most mutasd meg, mit tudsz, Ali!

Mint a villám, úgy száguldott odább a nemes mén. Büszkén vetette föl fejét és nyerített, mintha válaszul mondani akarná:

– Bíz rád a többit, gazdám!

Az ámulat elvette egy pillanatra Bocskai higgadt gondolkozását. Mert a fiatal nő, ahelyett, hogy megrémült és sikoltott volna, most is mosolygott, tapsolt és hangosan kiáltott francia nyelven:

– Mily szép!

Világos, hogy nem a kóbor lovagot értette, hanem ezt a jelenetet. Játék volt neki az egész, semmi egyéb.

Hanem a meglepetés csak egy pillanatig tartott, a következő percben már Bocskai is rácsapott jobb kezével lova nyakára és a menekülő után vágatott. Visszakiáltott még Pálffy-nak és Venceszlausznak:

– Ti csak végezzetek a többivel, ezt bízzátok rám!

Nem látszott egyéb a rónán, mint két sebesen tűnő árnyék. A patkók dobogását eltompította a száraz fű. A szél is megállott egy percre, hogy megnézzék azokat, akik vele vetekednek és a holdsugár is megpróbálta néha, hogy a villogó kardban visszatükrözze magát, de nem sikerült, mert gyorsabb volt a kard a sugárnál. Egy a fűben éjszakára meglapuló nyúl, megrémülve a zajtól, eszeveszett futásnak eredt, és ijedségében épp arra szaladt, amerre a lovasok száguldtak, de nem tudott velük futni.

Néhány ölnyi távolság választotta el őket, hanem ez aztán megmaradt állandóan, pedig már jó negyed órája sarkallták lovaikat. Közben megunták a hallgatást is és beszélgetésbe kezdtek:

– Ne fuss hát annyira, vitéz – szólt csúfolódva Bocskai –, beütöd a koponyádat a világ végibe!

– Átugrom én azt is! – vágott vissza az elől járó.

Közben újból elhagyott a lovak patkója egy nagydarab rónát, de a távolban a két lovas közt se nem nagyobbodott, se nem fogyott.

– Ki vagy te? – kezdte meg ismét a szót Bocskai.

– Találd ki!

– Azt látom, hogy derék vagy a futásban, de vajon méltó vagy-e arra, hogy Bocskai István összemérje veled a kardját? Ezt szeretném megtudni!

Erre a szóra a másik hirtelen megrántott a kantárt és a paripa olyan gyorsan megállott, hogy az utána vágató vitéz csaknem beléütközött.

Most már szemközt állott a két éjjeli alak, a futó és az üldöző.

– Csakugyan Bocskai István vagy? – kérdé mohón az előbbi.

– Annak tartanak!

– Úgy hát elég volt az eddigi tréfából, lássunk a komolyabb végéhez! Mert még Básta Györgyre nézve is megtiszteltetés, ha a hajdúkirállyal összemérheti a kardját.

– Te vagy...

– Básta György, a tábornok fia... Mondok neked valamit, Bocskai István! Végezzük a dolgunkat szép rendben, amint illik. Torna legyen a mi harcunk, és aki életben marad, annak nyújtsa a szív királynéja a jutalmat. Akarod?

– Nem bánom. De tudod-e, hogy ki az, akit te a szív királynéjának nevezel?

– Nem én. Azzal én nem törődöm.

– No majd megtudod, ha kardom átjárta a szívedet. Előbb ne is tudd meg soha!

Leszálltak mind a ketten paripáikról. Előbb Bocskai, aki lesegítette a nőt, aztán Básta György. Mikor földet ért a lábuk, megálltak egy pillanatra és kíváncsian nézték egymást. Érdekes volt ezt megcselekedni: szebb két férfiút messze földön sem lehetett találni.

A nő szó nélkül nézte, hogy bókol előbb a két levante neki, aztán mint szedik le a lovak hátáról a nyeret, hogy kényelmes ülést rögtönözzenek számára. El is foglalta rögtön olyan méltósággal, mintha trónra ülne.

A következő pillanatban már összezsengett a két kard. A vitézek mintha azon lettek volna, hogy a néző minél jobban gyönyörködjek a látványban, eleinte nem is vették komolyan, hanem csak cifrázták a dolgot. Mintha vívó teremben volnának, olyan ügyesen támadott az egyik és védte magát a másik. Lassankint azonban nekihevültek a leventék, csapás követte a csapást.

Az egyetlen néző, akinek tiszteletére a harcjáték folyt, lenyúlt a körülte hullámzó fűbe, virágokat szedett. Mikor egy jókora csomó hevert az ölében, elkezdett koszorút fonni. Közben gyermekies kíváncsisággal nézte a még mindig lankadatlanul folyó harcot és kedves mosollyal bízta a küzdőket.

Egyszerre azonban Bocskai, aki eleitől fogva támadt, hirtelen hátrakapta a fejét.

Básta György kardja cikázott el a szeme előtt, és hege véres kört rajzolt homlokára. A seb nem volt mély, de a vér, mely belőle előtört, elborította arcát.

A fiatal nő erre a látványra elsápadt, fölugrott ülőhelyéről és könnyörögve kiáltott oda:

– Ne hagyd magad, vitéz! Ne engedd magad, Bocskai István!

Mintha ebben a felkiáltásban a szív is megszólalt volna!

Bocskai felkapta bal kézzel lengő dolmányának egyik szárát és odaszorította a sebre; még arra is maradt ideje, hogy mosollyal bízta a miatta reszkető fiatal nőt. Aztán ellenállhatatlan erővel tört ellenfelére és mialatt kardja lecsapott, rárivallt:

– A szív királynéjának nevét óhajtod tudni? Mária Krisztina a neve! De ne mondd tovább senkinek!

...Nem is mondta. Olyan csendes ember lett belőle egy pár perccel később, hogy senki sem hitte volna, hogy ez a hallgatag, néma alak a zajos kedvű, mindig víg Básta György. Úgy vált meg a világtól, mint akit mulatságból szólítanak el.

A kis szőke tündér, mikor meglátta a küzdelem kimenetelét, odaintette a lovagot magához. Fejére tette a koszorút, letörülte fehér patyolat kendőcskéjével a vért homlokáról, rámosolygott félénken.

Mikor a mindenfelé elszéledt kíséret egy jó óra múlva ismét összeverődött, a Kortyogó előtt találta a kis főhercegnőt, amint jó kedvvel dalolgatott magában. Nem félt, pedig egészen egyedül volt. Közel és távol semmi nyoma azoknak, akik megmentették.

IX. Ünnepe Hajdúországban.

A kis főhercegnő megkoszorúzta hősét, föltekintett a csillagos mennyre, mintha egyikéhez a ragyogó égi testeknek intézné a szót, mondá:

– Nem hittem volna, de való: láttam ma egy igazi férfiút! Te tudod legjobban, hogy régi vágyam teljesült!... Akiket láttam, hajlongtak előttem, mosolyogtak, de a veszedelem percében egyet sem találtam magam körül, csak őt, akit nem köt hozzám semmiféle kötelesség.

...Jól nézd meg őt, tudd meg te is, milyen az igazi férfiú! Mivel én nem mondhatom el neki, szólj hát te helyettem, én édes kis csillagom!

– Fenséges hercegnő – mondá Bocskai –, az idő hajnalra jár és a csillagok nemsokára le-tűnnek... Az én csillagom nem tűnik le, mert örökké beragyogja lelkemet. Mikor először pillantottam meg, felhő állott köztem és közte. Ez a felhő Báthory Zsigmond alakja volt. Most csak az a távolság van köztem és égi fényem közt, mely rendesen elválasztja a halandót a magasban forgó csillagoktól. Hanem én érzek magamban erőt, ezt a távolságot áthidalom!

A kis főhercegnő kedves mosollyal nyújtott kezét lovagjának, melyet ez megcsókolt. Aztán még mindig a csillagokhoz fordulva, így válaszolt:

– Mondd meg neki, édes csillagom, hogy hallottam, amit nekem mondott, s várni fogom őt, míg eljön értem.

Bocskai elkísérte a főhercegnőt a Kortyogóig, ahol Pálffy és Venceszlausz egészen nyugodtan üritgették a kupákat, mintha semmi sem történt volna.

A főhercegnő nyájas szóval köszönte meg a közeledtére fölálló két leventére, hogy érte síkra szállt. Pálffynak kezet nyújtott, Venceszlausznak egy gyűrűt adott ajándékba, Bocskai István pedig egy meleg tekintetet kapott a búzavirágszín szemekből.

Pálffy volt az első, aki útra kelt. Rövid búcsú után nyugat felé vitte a paripája. Ott keresi a maga szerencséjét s hazája boldogságát.

Bocskai fájó érzéssel nézett a távozó után. Sejtette, hogy még többször fog vele találkozni, de már csak mint ellenféllel a csatatéren. De nem az fáj neki. Inkább bántotta az a gondolat, hogy Pálffy, mikor búcsúzásnál megszorította a kezét, nem adta vissza a kézszorítást.

...A róna felől szétszórva közeledtek egyes alakok. A kis főhercegnő vígan tapsolt és mosolyogva mondá:

– Amott jön az én kíséretem.

– Fenséges hercegnő – válaszolt Bocskai –, én búcsút veszek tőled, mielőtt ezek idejönnek. Olyan úton járok én most, melyen nem óhajtok udvarbeli emberekkel találkozni.

– Én sem! – mondá Venceszlausz, aki eddig szótlanul hallgatta a beszélgetést.

Meghajtották magukat és lóra kaptak.

– Fenséges hercegnő – mondá a megérkezett öreg udvarmester, mikor a Kortyogó elé ért és dalolva találta úrnőjét –, nem illik egy főhercegnőhöz, hogy egyedül legyen ily késő éjjel a szabad ég alatt, hogy nótákat dúdoljon, hogy ujjával az asztalon doboljon.

Ezalatt már Bocskai jó messze járt.

A magas mennyboltozat, mint valami óriási üvegbarlang borul a szemhatár szélére. Ez az egyetlen korlát, mellyel a távolban tévelygő szem találkozik. De még rajta is túlcsapong a délibáb, a puszta tündére. Mikor jó kedve kerekedik, a végtelenségbe markol és elhozza messze földről a városokat, folyókat, erdőket és hegységeket. Oda állítja az utazó elé, mint valami óriási játékszert.

Két nap és két éjjel bolyongtak Bocskai István és hű lantosa, Venceszlausz.

Venceszlausz elővette néha lantját, megpengette, és zengett a hegyek vén királyáról, aki egyre várja, mikor érkezik vissza a kiküldött sasmadár, hogy jelentést tegyen neki a földön történő eseményekről. Csak azt várja, hogy a sas jelentse: „Uram! A törpék nem uralkodnak többé a földön. Nem szövik már ezüstből, aranyból a hálót, mely rabságba ejti a szabadságot. Nincs már békó, nincs már rablánc a földön, szabadság van mindenütt.”

Mikor majd ezt hírül viszi a sasmadár, nagyot suhint kardjával a hegyek vén királya, s erre lepattan a jégkapuk zára, fölszabadul az óriások népe, s ismét övük a szép föld.

Ezeket látta Venceszlausz csapongó képzeletet. Azalatt pedig Bocskai István még szebb képeket alkotott. Szabadon látta hazáját, úrnak a magyart a saját földjén. Két nap és két éjjel kiűzte Bocskai az idegent a hazából, benépesítette a falvakat, fölszántatta a földeket, s olyan magot hintett a termő földbe, melyből kikelt a szabadság aranykalásza.

...Háromszáz év kellett azonban, míg mind az teljesült, amit Bocskai István akkor tervezett. Nem rajta múlt, hogy nem teljesült előbb szívének hű vágya. Nagyot akart ő, de a sors ellene szegült.

Ő volt az első, aki újból hozzálátott a jövő vetéséhez, s azért áldva marad örökké neve a magyar nép emlékében.

Az utazók elhagyták már a füves, pázsitos rónát és rátértek a rezgő és ingoványos földre. A sirály és a kőszáli sas elébük rikoltják az üdvözlést, a nádas susogja az „Isten hozott” szózatot, mert a fiatal hajdúkirály és lantosa átlépték Hajdúország határát.

Itt van az a talpalatnyi föld, mely egyedül képviseli a szabad Magyarországot. A többi mind a zsarnokoké és csak rabszolgákat nevel. Akinek több a szabadság minden földi jólét-nél, ide menekült.

Lomhán emelkedik föl a füst a föld alatt fekvő vermekből, melyekben a rabszolgaságot megvető nép húzódott meg.

Bocskai István nagy tanácskozás közepett lelte Hajdúország főbb embereit. Az öreg Kornis, saját édesapja és Magyarország, valamint Erdély minden vidékéről nemesek és nagyok megbeszélték az üzenetet, melyet Bástának, a német hadak fővezérének akartak küldeni.

Levelet küldött hozzájuk Básta György, mely így hangzott:

„Ti vakondok, földet túró jobbágyok és megszökött rabszolgák! Nem vettelek benneteket eddig észre, mert tekintetem csak a nap felé volt irányítva s nem láthattam a lábam előtt nyüzsgő hangyabolyt. Sajnáltam rátok vesztegetni kardom élet, nem vagytok méltók rája, elég nektek a vessző is büntetésül. De hallom, hogy elég vakmerők voltatok országot alkotni, királyt választani. Egy hetet adok nektek. Ha egy hét múlva zsákbán nem hoztatok elébem a rabszolgák fejét, akit ti hajdúkirálynak csúfoltok, rátok török. Nem karddal, nem is ágyúval, hanem csak ásóval. Jó lesz ez is, hogy a vakondokat kiszedjem a föld mélyéből, de jó lesz arra is, hogy megássam sírokat a mocsár szélén. Ha ezt nem akarjátok, hódoljatok meg!”

Éppen jókor érkezett Bocskay István. Ő maga fogalmazta meg a választ és írta alá, a végre nyomva pecsétjét.

Ez volt a levél tartalma:

„A hajdani ezreddobosnak, Magyarország hóhérjának, a vérben fürdő zsarnoknak! Az igaz, hogy mi vakondok volnánk, de megbotlott már nem egy gőgös úr a mi földtúrásunkban, ha magasan hordta az orrát. Az ásót hozd el magaddal, mert jó lesz embereidet eltemetned. Hódolni pedig nem fogunk előtted, mert egy ezreddobost nem illet ilyen megtiszteltetés.

Aláírva: Stefanus Bocskay, rex. (Bocskai István, király.)”

Ez a király szó volt az első támadás, melyet Rudolf király a csillagokból kiolvasott.

Az öregek jóváhagyólag bólintgattak fejükkel, mikor Venceszlauz messzire csengő hangon fölolvasta nekik az üzenetet. Így kell! Ez az igazi hang!

Be sem várjuk, míg idáig eljön az ellenség, hanem elébe megyünk. Szembe szállunk vele, és megkezdődik a nagy számadás. Ez a kardcsapás megölt fiamért, ez a másik fölperzselt ott-honomért, ez a harmadik a meggyalázott hazáért. Majd meglátjuk, elbírja-e a három csapást.

Bocskai István végig nézett a szemhatáron és szeme megakadt a náderdőkön. Fölvillant a tekintete:

– Meg kell ünnepelni ezt a mai napot! – mondá szilaj kedvvel. – Úgyis mire való ez a sok ingó-bingó nád? Föl kell gyújtani. Jó volt eddig, míg rejtőzködtünk, takarónak, de most már nem kell takaró.

Az éj sötétsége eltűnt, a szemhatár lángban úszott, vérvörös volt az ég, csak úgy hányta a felhőket az égő sáserdőség. Hajdúország népe égő csóvákat dobott a poshadt bozótba, hogy ez is elpusztuljon. Így ünnepelte meg királya megérkezését.

...Ez pedig köpenyét maga alá terítve, a földön hevert és eltűnődve nézett föl az égre, melynek csak néha bukkant ki egy kis része a füstfátyolon keresztül. S ilyenkor úgy tetszett Bocskai Istvánnak, mintha két búzavirágszín szem mosolyogna alá a magasból és bíztatná:

– Előre! Ez az út, mely hozzám vezet!

X. A kecskeméti nagy nap.

A generális három kupa bort ivott meg mérgében, mikor meghallotta, hogy Bocskai István hogy bánt el az ő fiával. Csak így tudta leöblíteni a hírnek keserű ízét. De még a jó csopaki sem segített rajta, mikor elolvasta a levelet, melyet a kuruc király írt neki.

– Nézze meg az ember – tört ki belőle a méltatlankodás –, most még neki áll följebb! Értésére adtam, hogy rögtön csapja el magától seregét, mert különben fölakasztom, mint olyan embert, aki vétett a császár ellen; fölnégyeltetem, mint a szultán hatalmának megsértőjét és karóba húzatom, mert semmibe se veszi az erdélyi fejedelem parancsait. De ahelyett, hogy engedelmeskednék, még gorombán bánik seregeimmel. S még királynak is címezteti magát, mivel a hajdúság kikiáltotta királyának. Na várj csak, koldusok és lóközők királya, leszedelem én rólad azt a fejedelmi méltóságot!

Ily módon könnyítvén szívéen, kengyelfutókat menesztett a szétszórva szállásoló császári csapatok parancsnokaihoz és meghagyta nekik, hogy azonnal egyesüljenek vele, mert itt az ideje, hogy egészen ráüljenek a magyar nemzet nyakára. Könnyű lesz vele elbánni, mert a hajdúságon kívül nincs emberfia, aki szembe merne szállni a császári csapatokkal, s ezek is alig értenek a háborúskodás mesterségéhez. Gyülekezésnek helye Kecskemét régi híres városa: itt fog a generális szemlét tartani az egybegyűlt hadak fölött s innen indul az egész sereggel a lázadó Hajdúország megfélemezésére.

A szépen kieszelt tervnek azonban egy különös véletlen mindjárt a legeslegelején nagy akadályokat gördített útjába. Amint ugyanis Básta bevonult Kecskemét városába, ennek bölcs előljárósága, mely valamennyi hadakozó félnek igyekezett kedvében járni, rögtön csapra verette a legjobb borát, háborút izent apró baromfinak, hízott ökörnek, s úgy megvendégelte a generálist sereggestül, hogy még ennyire jól nem laktak földi életükben. Básta annyira megszerette a kecskeméti asszonyok főztjét, hogy megfélemezett Bocskairól és éjjelnappal egyfolytában tartott a dínom-dánom.

Híres a magyar vendégszeretet, s ennek is gyöngye a kecskeméti, de legyen aztán a vendégnek belátása, s érezze meg előre, mikor van fogytán a gazda éléstára. Kecskeméten is fogytán volt a bor, nem gágogott liba, csodának sem mutathattak már eleven csirkét, de ami még ennél is nagyobb csoda volt, a kecskeméti asszonyok is belefáradtak a főzésbe. Mert már nyolc hét óta tartott a vendégség és Básta még mindig nem tett úgy, mintha odább akarna menni egy házzal. Hiába figyelmeztette a főbíró, hogy a szomszédban is van néhány gazdag város. Ott van például Nagykőrös, amelynek még jobb a bora, kövérebbek a gulyái, és az asszonyai egytől-egyig olyan híresek szakácskodás dolgában, hogy még a hercegprímás is Nagykőrösről fogad szakácsnét udvartartása számára... Egyszer esett meg nagy csodának, hogy Kecskeméten megdicsérték Nagykőröst, akkor sem volt fogantja, mert Básta mosolyogva hallgatta a szép beszédet, le is akasztott nyakáról az ott fityegő érdemrendet és a főbíróat cifrázta föl vele. Elhatározta, hogy addig ki nem megy onnan, míg minden egyes katonáját föl nem hizlalta a teljes 180 bécsi fontig. Ez nem volt könnyű feladat, mert a legnagyobb része zabkenyéren nevelkedett cingár cseh és morva volt.

Mikor a főbíró füle tövét vakarva, ment odább és zsebre gyűrte az érdemrendet azzal a szándékkal, hogy legkisebb fiának adja oda játékszerűl, Bástának is kedve támadt egy kis sétára. Jó lesz a séta ebéd előtt, amely a városszerte füstölgő kémények után ítélve, elég jónak ígérkezik. Maga mellé vette a két segédet és végig sétált a főpiacon azzal a boldog tudattal, hogy a mai napra eleget tett minden kötelességének.

Básta nagy lelki gyönyörűséggel nézte a főpiacon nyüzsgő életet. A különféle iparosok túltettek egymáson igyekvés dolgában. Legtöbben azonban mégis a kecskeméti csizmadiák voltak, akiknek remek munkáit akkori időben messze földön dicsérték. Ma már Miskolc az elsőbbség.

Hirtelen megakadt a sétáló generális tekintete egy csizmadia műhely ajtaján. A nagy ablakú kirakatok még akkor ismeretlenek voltak, hanem azért a csizmadiák nem rejtegették véka alá a tudományukat. Ha nagyon szépen sikerült a munka, zsinegre fűzték, mint a szegediek az érett paprikát s az ajtónyílásban lóbáztatták.

Básta is észrevett a csizmadia műhely ajtajában egy remek csizmát. Szakasztott olyan csizma volt az is, melyet Báthory fejedelem viselt, mikor Mária Krisztina főhercegnőt vezette az oltárhoz. Ezt is, amazt is maga Kovács László céhmester uram készítette remekbe.

Básta végignézett egyszer-kétszer a saját csizmáin, s úgy találta, hogy már eléggé kopotak. Két segédével belépett Kovács László uram műhelyébe.

A céhmester tisztességtudó nyájaskodással fogadta az úri látogatót, mert ámbár gyűlölte a német hadakat, mégis megtette azt, ami ilyen esetben dukál. Levette kis sapkáját, bőrkötőjével megtörölte a széket és megkérdezte vendégét illemtudóan:

– Aztán mivel is szolgálhatok?

– Egy pár csizmára volna szükségem – volt a válasz.

Kovács uram egy arasznyival hízott, hogy ez a világlátott generális már hallotta az ő csizmáinak hírért, és azért kereste föl, hogy kipróbálja. Ha pedig tovább megy – ami, hogy mielőbb eszébe jusson, adja a magyarok Istene! –, elviszi a kecskeméti csizmadiák dicsőségét más országokba is. Mindezeknél fogva egészen nyájasan hívta:

– Tessék válogatni!

Básta nem válogatott sokáig. Rámutatott az ajtóban lóbálózó pár csizmára:

– Ezt akarom!

A céhmester mosolygott. Elismerés és büszkeség volt ebben a mosolyban.

– Látom, a generális úr ért a dologhoz – mondá. – Azonnal szemet szúrt a legjava. Dicsérem a gusztusát!

– Ide vele, hadd próbáljam föl.

– Hanem egy kis hiba van a dologban. Mivelhogy ez a csizma nem eladó.

– Nem eladó? Miért ne volna eladó?

– Rosszul mondtam. Azt akartam mondani, hogy már nem eladó, sőt nem is volt soha, mert ez megrendelésre készült.

– Csináljon hát másikat annak a megrendelőnek, mert ezt a pár csizmát én foglalom a magam számára.

Básta göggelmondotta ki e szavakat. Más ember fia megijedt volna szúró tekintetétől, de Kovács László uram teljes életében nem ijedt meg soha, így hát a generális parancsolatjára is csak ennyit szólt:

– Nem lehet, kérem alássan. Nagyobb úr rendelte meg: maga a hajdúkirály, Bocskai István. Azt is izente, hogy még ma eljön értük.

...Ha a villám csapott volna le a derült égből, nem hozta volna ki ennyire sodrából Básta generálist. Fölemelt ököllel rohant az öreg céhmesterre és dühtől tajtékozva ordított:

– Nyomorult gaz! Még azt meri mondani, hogy nagyobb úrnak szánta!

Kovács uram hidegvérrel tolt a félre az orra alatt hadonászó öklöt, aztán így szólt nyugodtan:

– Ne tessék okvetetlenkedni! Én nem a fejeknek, hanem a lábaknak dolgozom. Sorrendben megy nálam a munka: aki előbb rendel, azt előbb szolgálom ki.

– Tudod-e, hogy kivel beszélsz? – ordított Básta.

– Beszéltem én már nagyobb urakkal is! A váradi basa maga jött ide hozzám, ebbe a műhelybe, mikor a felesége számára 24 pár sárga papucsot csináltatott. Ezzel a két kezemmel vettem mértéket az erdélyi fejedelemnek és menyasszonyának. Ne tartsa hát úgy fel az úr az orrát!

Bástának torkán akadt a szó. Kardjához kapott azzal az eltökélt szándékkal, hogy kettéhasítja a vakmerő csizmadiát. De nem jutott hozzá, mert Kovács uram lenyomta a háromlábú székre, és közben engesztelő hangon folytatta:

– Ne tessék hát haragoskodni, hanem lássunk inkább a mértékhez. Olyan csizmát csinállok az úrnak, hogy még...

Belekapaszzkodott a generális jobb csizmasarkába és egyetlen rántással lehúzta a lábáról.

Básta pedig az ő tehetetlen dühében úgy könnyített magán, hogy amint az öreg céhmester megfordult mérték után, egyet rúgott rajta csizmátlan lábával.

Kovács uram nem volt elkészülve erre az orvtámadásra. Orra bukott és olyat kiáltott, hogy a Peti inas, aki az udvaron borsót hámozott, elejtette a tálát, a tál nyomban el is tört. A majszterné, aki a segítségkiáltást is hallotta, a tálnak veszedelmét is látta, úgy segített magán, hogy belemarkolt a Peti üstökébe. Peti erre olyan ordítást vitt véghez, hogy összefutott az egész szomszédság.

Peti, ahelyett, hogy a saját sérelmét hánytorgatta volna, amint bepislantott a műhelybe, s meglátta gazdáját a földön elterülve, kiáltott a kis kapuba és harsogó hangon ordított:

– Segítség! Segítség! Ide, atyámfiak! Nyúzzák a céhmesterünket!

Nem telt bele másfél perc és a műhely előtt a térség tele volt szurkos kezű emberekkel. Összegyűlt az egész csizmadia céh arra a hírre, hogy bántják az atyamestert. Egy sem jött pusztá kézzel, hanem kalapáccsal, sámfával, kaptafával, dikiccsel, sőt még lábszíjjal is. Kiki olyan fegyvert fogott, aminő hamarjában a keze ügyébe akadt.

– Mi történt? – kérdezte száz meg száz hang.

Kovács László uram már feltápaszkodott és amint meglátta zajongó híveit, rámutatott Bástára és méltatlankodva panaszkolt el sérelmét.

Jobb lett volna Básta tábornoknak és két segédének, ha csata zajában ágyú torkába néznek, mikor elsütik, semhogy a nekivadult csizmadia céh munkába veszi őket! A következő pillanatban az utcán voltak, a rákövetkezőben a kaptafa és a sámfá vágódott a hátukhoz. Kék és zöld foltok támadtak, elrongyolódott a szép katonaruha, a tollas kalapok pocsolyába estek, ahol aztán úgy úszkáltak, mint a megfordított kis csónakok.

De a legnagyobb szégyen a generális urat érte. Nemcsak hogy a kardját törték össze, a lovaglópálcáját szilánkká verték a hátán, de még azonfelül egy szál csizmában futott el. Hanem a derék csizmadiák ezzel sem érték be. Vérszemet kaptak és megrohanták a házakat, ahol az éhes német katonák éppen ebédhez akartak ülni. Előjöttek a kollégiumbeli diákok is fütykösökkel, a vincellérek kaptákkal, a bodnárok sulykokkal, a kovácsok kalapácsokkal, a lakatosok harapófogóval, a borbélyok ollóval, beretvával, a pékek sodrófával, szóval: kiki a maga fegyverével. Amint meghallották, hogy mi történt, ők is csatlakoztak a csizmadiákhoz. Sőt még az asszonyok is vérszemet kaptak és seprűvel, forró vízzel telt fazekakkal és köcsögökkel láttak az ostromhoz.

A boldogtalan cseh és német katonák föl sem tudták fogni, mi ütött ebbe a szelíd népbe, hogy ennyire nekivadult. Elkapták az orruk elől a levest és nyakon öntötték vele. A boros

palackokat a fejükhöz vágják – és félóra múlva olyan szaladás támadt, hogy mire elharangozták a deket, nem volt idegen katona a városban, ha csak azokat nem számítjuk, akiket a kovácsok nehéz keze és még súlyosabb fegyvere ott nem marasztott.

A főbíró meghallotta végre a lármát és előjött. Meghűlt benne a vér, amint Kovács László uram jelentette neki:

– Főbíró uram, megszalasztottuk egy kicsit a németet!

– Az Isten szent szerelmére! – rebegett –, csak nem cselekedtek tán kigyelmetek ilyen bolondot! Visszajön kétszeres erővel, s akkor jaj nekünk!

Mielőtt Kovács uram visszavághatott volna azzal a mondással, hogy ott leszünk majd mi is, megszólalt az alvégén a tárogató. Nagy porfelhő kerekedett arrafelé. Aki jól figyelt, kivehette a lódobogást is, mely egy nagy csapat közeledését jelezte. A főbíró csukló térdekkel kapaszkodott abba a pár csizmába, mely Kovács uram műhelyének ajtajából alálógott és elhaló hangon nyögött:

– Jönnék már, végünk van!

És jöttek. De nem a megcsúfolt, megkergetett németek, hanem egy sereg dalia. Csupa magyar hajdú, lobogó mentével, mokány lovon, tarsolyosan, kardosan. Elöl egy fényes alak, aki villogó kardjával olyan volt, mint az arkangyal, mikor lecsap a gonoszra. Mellette a tárogatós fújja a tárogatót.

Kovács László uram, amint meglátta a vezért, földhöz csapta süvegét és elkiáltott magát:

– Uccu tolla, motolla! Hát nem mondtam? Itt jön maga Bocskai István uram. Föl akarja próbálni az új csizmát. Megígérte, hogy ma jön, és be is váltja a szavát.

Egékig szállott a következő pillanatban az éljenriadalom:

– Éljen Bocskai István! Éljen a hajdúkirály!

Elébe rohantak az érkezőknek, de legelső volt itt is az öreg céhmester, aki lekapva az új pár csizmát, mely az egész háborúskodásnak oka volt, magasan lengette, mint valami zászlót:

– Itt vannak! Megvannak! Nem adtam oda! De hogy is adnám oda, mikor Bocskai uram megrendelte.

Bocskai nagyon elbámult, mikor meghallotta, hogyan jártak el a kecskemétiak az ő dolgában! Hisz azért jött el ő maga, mivel nem győzte már bevárni, mikor jön Básta fele úton elébe. Mikor pedig a rémületből magához térő főbíró felajánlotta neki a várost mindenestől, nyájasan így válaszolt:

– Nem kérek én kigyelmetektől sem aranyat, sem ezüstöt, de még egy csirkének sem essék miattunk bántódása. Hanem elkérem azt a csizmát, melyet a német generális nagy sietségében itt felejtett. Zászlóul odaadom hajdúimnak, hadd emlékeztetess őket arra: Kecskeméten a németnek hogy szorult a kapca.

XI. A nagy felhő.

– Kiszedem én méregfogát a kígyónak! – megfogadta iszonyú haraggal Básta generális, mikor valahol a tizedik határban kipihente a kecskeméti nagy futást, és legényével megkenegettette hátát, mely nagyon fáj a kecskeméti csizmadiák kaptafájától.

– Megbosszulom ezt a rajtam ejtett csúfságot, ha addig élek is! – folytatta nyögve (mert kemény marka volt ám a legényének.) Kő nem marad kövön abban a városban! Ahol csak világéletemben rátalálok egy csizmadiára, azt menten minden kihallhatás nélkül felakasztatom.

Inkább járjon ezentúl mezítláb az egész világ, semhogy bosszúlatlanul maradjon az én nagy sérelmem!

Hirtelen elhallgatott és mosolyogni kezdett. Így még csúnyább volt, mint mikor a düh eltorzította arcát.

– Jó lesz így, Bocskai István? – motyogott magában. – Elvetted az ebédemet és éhomra futni kényszerítettél? Én meg elveszem utolsó menedékhelyedet! Elpusztítom a föld színéről a kígyók fészket: Hajdúországot...

Ezeket az utolsó szavakat olyan halkán mondta el Básta generális, hogy még a legénye sem hallotta meg. Mert azt már megtanulta a kecskeméti esetből, hogy ha valakinek tervei vannak, nem jó azokat világgá kürtölni. Fölkelt ágyáról és összehíván főbb tisztjeit, parancsot adott nekik, hogy mától számítandó három nap alatt legyenek indulásra készen; mert kerüljön bármibe, de ki kell köszörülni a rajtuk esett csúnya csorbát.

Egyik tisztje megkérdezte, hogy hova indulnak? Básta lenéző tekintettel mérte végig a kíváncsit, aztán nagy fontoskodva így válaszolt:

– Jegyezze meg magának az ezredes úr, hogy terveimet nem szoktam hirdetni. Ha csak sejteném, hogy ingem tudná, mit tervezek, rögtön tűzbe dobnám és elégetném.

Mikor a csapatok rendben voltak rögtön útnak indult Básta. De nem ment egyenesen célja felé, hanem kacskaringósan, vargabetűket rajzolva haladt. Hol jobbra, hol balra tért ki, majd előre, ismét hátra ment. Szóval mindent megtett, hogy a világ idő előtt meg ne tudja, hova indult tulajdonképpen.

Egyszerre azonban két éjszakai erőszakolt menettel ott termett Hajdúország határán. Mielőtt még ellenállásra talált volna, bevette a külső sáncokat, s benntermelt a menekülő országának kellő közepén.

Az volt a ravaszul kiesztelt terve, hogy a lázadó fészket elpusztítja a föld színéről, s halálos csapást mér Bocskai Istvánra. Ha elveszi tőle azt az erősséget, hova mindig visszavonulhat, mikor pihenésre és erejének gyarapítására van szüksége, Bocskai nem tarthatja magát sokáig. Nem is lesz nehéz a dolog, mert a férfiak színe-java Bocskaival jár együtt: otthon csak az asszonyok, gyermekek és az erőtlen aggok maradtak; sőt vezér sem maradt, aki a védőharcot vezetné.

Helyesen számított Básta generális, de mégsem egészen jól. Elfelejtette, hogy veszedelem idejében a magyar asszonyok lelkét is férfias bátorság fogja el, különösen, ha arról van szó, hogy megvédjék az édes otthont.

Egy napi járásra jutott el Hajdúország belsejébe anélkül, hogy ellenállásra talált volna. Már ujjongott kegyetlen lelke arra a gondolatra, hogy most bizonyosan elérkezett a bosszú ideje. Sátrában pihent és diadalmi mámorában üritgetett kupát kupára, mikor hirtelen belépett az az ezredes, akit olyan csúnyán utasított el magától, és színéből kikelve jelentette, hogy itt az ellenség.

– Miféle ellenség? – kérdezte Básta.

– Nem tudom, miféle náció. Sűrű porfelleg előzi meg jöttét. Hogy sokan vannak, annyi bizonyos.

– Hadd jöjjön! – pöffeszkedett Básta, de azért mégis feltápászkodott és kiment a sátor elé.

A távolból rohamosan közeledett egy nagy felhő. Sötét és fenyegető volt, elfoglalta fél-mérföldnyi szélességben az egész szemhatárt és úgy jött, mint a zivatar.

A táborban megszólalt a riadó. A legénység fegyverhez kapott, Básta sorba járta embereit és bízatta őket, hogy ne tartsanak semmitől. Itt a 24 nagy ágyú: ha ezzel egyszerre belelő a felhőbe, majd megtudják, hogy mi van benne.

Volt az emberei közt egy stíriai vadász, híres arról, hogy olyan éles a szeme, mint a sasé. Félmérföldnyire megismeri a vadat és olyan biztosan lő célba, hogy a verebet leszedi a torony csúcsáról. Ezt szólította maga mellé Básta generális és egyre unszolta:

– Nézd csak, fiam, Johann, jól nézd meg, mi jön arra felől? Ember-e, vagy ördög fia?

Johann belenézett az egyre közeledő felhőbe, úgy, hogy csaknem kidülledt a két szeme. Egyszerre csak vigyorogni kezdett.

– Nem ember az, sem pedig ördög, hanem egy csorda ökör! – válaszolt kacagva.

– Mit beszélsz? – kiáltott a tábornok. – Elment talán az eszed?

– Egy cseppet sem! – válaszolt a legény –; olyan igaz, mint ma pénteki nap van, hogy ökröket látok. Mindegyiknek egy csomó rőzse van a szarva közé kötve.

...A nagy sötét felhőben hirtelen világosság támadt. Vértörős fény áradt szét mindenfelé. Lángolt a felhő és most már meg is szólalt. Olyan vad üvöltéssel rohant előre, hogy a legbátrabbak szívét is elfogta a remegés.

– Mit jelentsen ez? – hebegett Básta, s az ő tulipiros arca is sápadt lett.

– A csorda után egy lovag vágat – folytatá a stíriai legény; – ez gyújtotta meg a rőzséket az ökrök szarván. Egyenesen felénk tartanak... Végünk van!... Nincs menekülés!

A nagy felhő már csak néhány százalépsnyire volt. Iszonyú üvöltéssel jött egyre közelebb. S a következő percben már ott termett Básta táborában. Most már látni lehetett, hogy mi van a felhőben. Vagy kétezer nekivadult ökör, amelynek égő rőzsekévéit kötötték a szarva közé. Rosszabb a jégesőnél, gonoszabb a villámokat szóró felhőnél.

Két perc alatt keresztülzáguldott a csorda Básta táborán. Pozdorjává tört össze embert, lovat, ágyút és fegyvert. Letiporta mindazt, amit útjában talált, keresztülgázolt rajta és alakatlan tömeggé zúzta a sereget.

Nyomában, lóháton jött egy még haragosabb sereg. Lóháton csupa asszony, lángoló haraggal volt eltelve mind, s nem ismert kegyelmet. Hisz az otthonukat támadta meg a galád ellenség. Aki még a gyermekeknek sem kegyelmez. Az anyák keltek csecsemőik védelmére, s mint a kölykét védő oroszlán, elszánták magukat a halálra. A kecskeméti verés szelíd simogatás volt ahhoz képest, amit itt kapott Básta serege. Ott legalább férfiak ejtettek sebet rajta: itt az asszonyi kéz. Venceszlausz eszelte ki ezt a tervet Hajdúország védelmére.

XII. A hajdúság dicsérete.

Bocskai István dicsőségét fölvitte a hír a csillagokig. Morvaország, Stíria és Ausztria fővárosainak kapuin zörgetett és övé volt már néhány körülzárt vár kivételével egész Magyarország. Básta hadait hat véres csatában vert meg, úgy, hogy az eddig győztes tábornok bánatában agyonitta magát. Úgy esett ki lakoma közben a kupa kezéből, s az utolsó korty volt életének utolsó nagy tette.

Ha Bocskai ekkor azt mondja „Újból föl akarom állítani Hollós Mátyás király trónját,” nincs senki sem, aki útját állja.

Rudolf király még jobban belemélyedt csillagaiba, mióta rosszra fordultak országlásának ügyei és nem törődött éppenséggel azzal, ami a nagyvilágban történik. A török pedig megszerette Bocskait és elküldte neki azt a koronát, melyet egykor a görög császárok viseltek. De Bocskai a sok cím közül, mellyel megkínálták, csakis az erdélyi fejedelmi címet fogadta el, és azt mondta, hogy míg Magyarország törvényesen megkoronázott királya él, addig másnak ebben az országban nem szabad koronát viselni. Ő csak a nemzet jogainak kivívásáért fogott fegyvert, s leteszi azt, amint azokat a király biztosítani fogja.

Nem akart senkinek sem köszönettel tartozni a kivívott sikerekért, sem a nemzetnek, sem a töröknek, csak hű hajdúinak. Beváltotta azt, amit Pálffy Miklósnak mondott azon az emlékezetes éjszakán, melyet a Kortyogóban együtt töltöttek. Nem hajolt sem a nyugat, sem pedig a kelet csábító szavára, hanem megmaradt a magyar alkotmány védőjének és a szabadság hű őrének.

Ezalatt Pálffy sem vesztegette idejét; ő meg a törököktől vette el az egyik várat a másik után.

Fényes kora volt ez a magyar történetnek.

Két nagy hős akadt egyszerre, aki lángolt a haza szeretetében és egész életét föláldozta, hogy a hont boldoggá tegye.

...Csak az volt a szerencsétlenség, hogy nem egymás mellett, ugyanabban a táborban küzdöttek, hanem gyakran szemben is állottak egymással. Ha ez a két lángelme akkor meg tudott volna egyezni, sem a török, sem a német nem pusztította volna századokon át az országot.

Bocskait elismerte Rudolf király Erdély fejedelmének és ő azon volt, hogy az agyonzaklatott országot újból megismertesse a béke áldásaival. De azért harcra készen állott minden külelenséggel szemben és olyan serege volt, amelyre minden körülmények közt számíthatott. Ez volt a hajdúság.

„Nem csupán a „Hajdúkerület” lakosait nevezték így – mondja Jókai a „Magyarok történetében –, bár ezek alkották a zömét, hanem voltak komáromi hajdúk, borsodi, aradi, végvidéki hajdúk.”

És a lakosság színe-java, belátva azt, hogy a fegyvernek csak is a fegyver az ellenszere; megtanulta azt, hogy e szerencsétlen korszakban, mikor a törvény nem nyújt biztosságot, csakis önerejében bízhatik meg a férfiú.

Sokan közülök megszeretve a háború mesterségét, le sem tették többé a kardot, hanem szabad csapatokat gyűjtöttek saját választott kapitányaik alatt.

A hadi felszerelés nem került sokba: egy nyeregtelen lovon, kötőfékes szerszámmal, vagy éppenséggel gyalog, egy szál karddal indult neki a hajdú a háborúnak. S ha nem volt véletlenül háború, támasztott ő maga háborút. Mert ellenségre mindig akadt különösen a németben.

A német vezérek folyton bíztatták egymást, hogy a hajdúkat el kell pusztítani a föld színéről, szét kell hányni palánkvárait, s őket magukat ki kell irtani. Csakhogy a hajdúk nem engedték magukat. Mikor legjobban fenyegették őket, akkor állottak elő a legnagyobb erővel. Húszezer harcost tudtak talpra állítani. S milyen harcost! Aki nem törődött sem étellel, sem halállal, aki nem bánta, hogy mit határoz fölötte a fejedelmek gyülekezete és tanácsa. Mert csak egy törvényt ismert: a szabadságot.

Thököly Imre hadainak zömét a hajdúk alkották. A Rákóczi-féle szabadságharcban övék volt az elsőség.

Még a 48-as szabadságharcban is saját kapitányuk alatt küzdöttek az osztrák zsarnokság ellenében. Több mint 240 esztendő múlt már el azóta, hogy Bocskai István fölírta zászlójukra ezt a szót: „libertas” (szabadság), s még mindig készen voltak arra, hogy kardot rántsanak és utolsó csepp vérüket ontsák a szent szabadságért.

A magyar alkotmányt a hajdúk védelmezték meg az erőszak ellenében. Hívek voltak minden időben.

XIII. Venceszlausz követségbe megy.

Ugyanabban a nagy teremben, melyben tizenkét év előtt elbúcsúzott fejedelmétől, aki őt Prágába küldötte, fogadta az erdélyi rendek hódolatát Bocskai István, aki most maga is Erdély országának fejedelme. Megelégedéssel tekinthet vissza a bejárt útra, mert nem csak dicsőséggel végezte, hanem népének is megszerezte a függetlenséget.

A fejedelem az asztalnál áll és hű dalnokával beszélget. Venceszlausz is megférriasodott a lefolyt évek alatt, de mosolygása még mindig elárulja a régi gyermek jó kedvét. Úgy szereti most is a fejedelmet, mint hajdan a cimborát, aki rendszeren kihúzta a hínárból, melybe csínytevéseivel keveredett. Ha minden megváltozott is körülük, Venceszlausz a régi maradt.

– Fiam! – mondá és valamely szokatlan lágyság rezgett végig hangján –, megbízásom van számodra.

– Talán új dal a szabadság dicsőítésére? – kérdezte föllángoló tekintettel a hű lantos.

– Dal lesz ez is, de nem harcokat dicsőítő. Szólaljon meg lantod, és zengjen a tavaszról, mely virágokat fakaszt. Az én szívemben is virágfakadás van... Elküdelek Grácba követségbe. Ott lakik most az én búzavirág szemű csillagom. Kérdezd meg tőle, elég magasra emelkedett-e már Bocskay István, hogy Mária Krisztina méltónak találja kezére.

– Miksa főherceg, Mária Krisztina édesapja, mit szól majd a leánykérőhöz?

– Nem fog ellentmondani. Tudakozódtam, s megtudtam, hogy az erdélyi fejedelemnek ideadja a lányát.

– Így hát jól van minden!

...Három hétig tartott Venceszlausz utazása. Kincses Kolozsvártól, míg eljutott oda, elkészült a dal is, melyben fejedelmének boldogságát megénekelte. Kár, hogy később ő maga semmisítette meg, mert mind mondják, olyan szép volt, hogy megérdemelte volna az utókor dicséretét.

Mikor Grác alá ért, feltűnt neki, hogy a városban valamennyi harang megkondult. Tompán szólottak, mintha gyásznak hirdetői volnának, és Venceszlausz szíve megtelt bánatos sejtelemmel.

A Mura hídján áthaladva úgy tetszett neki, mintha a város fölött egy sereg fekete holló lengene. Amint közelebb ment, észrevette, hogy amit ő madárszárnyaknak nézett, csupa gyászlobogó.

Nem mert kérdezősködni, hanem folytatta útját kíséretével a főhercegi palota felé. Ott is szemébe tűnt a gyászpompa. Kérdés már most, kinek szól a gyász?

– Ki halt meg? – kérdezte az őrt álló tisztől.

Ez futó tekintetet vetett Venceszlauszra, aztán tompa hangon válaszolt:

– Ifjú virágot tört meg az élet: Miksa főherceg leánya, Mária Krisztina fekszik kiterítve a ravatalon.

Venceszlausz szívén keresztül nyilallt ez a hírmondás. Egy pillanatig úgy tetszett neki, mintha ködbe borulna előtte az egész világ; pedig csak omló könnyei miatt nem látott semmit. Siratta urának szétfoslott boldogságát.

Odaintette magához a tisztet és így szólt hozzá:

– Én Bocskai István, erdélyi fejedelemnek követe vagyok. Azért jöttem ide, hogy nevében elgyűrűzzem Mária Krisztina főhercegnőt. Megelőzött egy nálamnál nagyobb úr: a halál. Nekem itt többé semmi dolgom; megyek vissza, hogy elmondjam a gyászhirot uramnak. De tégy egy szívességet, cimborá.

– Mi legyen az?

– Ezt a gyűrűt tedd le a halott ravatalára. Hadd tudja meg belőle, hogy uram, Bocskai István, még a síron túl is hű marad.

...Visszafelé indult szegény Venceszlauz, kincses Kolozsvárott örömhírt váró urához. Nem nógatta lovát gyorsabb menésre, mert hej, úgyis elég jókor érkezik a rossz hír.

Túl a hídon megállott egy percig, kivette tarsolyából a dalt és összetépte. A szél elkapott egy-egy foszlányt és bevitte a folyóba, ahol csendesen ringatták a habok.

Amint lassan, kelletlenül haladt, mint aki legörömostebb célhoz sem érne, vágatva ment utána egy lovas.

Ugyanaz a tiszt volt, akitől megtudta a halálhírt. Megállott előtte és így szólt:

– Követ úr, Miksa főherceg nevében, a gyűrűért cserében, vigye urának, Erdélyország dicső fejedelmének ezt a kis emléket.

...Hetek múlva tudta meg Venceszlauz, hogy mi van a csomagban, melyet rábíztak: egy aranyból készült tartó, s benne egy hajfürt. Ez volt az egész, ami Bocskai boldogságának álmából megmaradt.

De azért volt ő igazi férfiú, azért volt ő fejedelem, hogy a saját keservét legyőzze és ezennél egészen népének éljen.

A magyar történetnek egyik legfényesebb korszaka az, amely Bocskai nevével van egybekötve. Igazság, szeretet és jóság van minden lapjára írva.

Áldás Bocskai emlékére!